

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110.
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНИ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. д-р ІВАН ОГІВНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1-60 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ: В ЄВРОПІ
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО.
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК V.

ЖОВКВА. ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ 1937 РОКУ

ЧИСЛО 7-8 (55-56).

Співробітниця „Рідної Мови“

Бл. п.

ДОМІНІКА ОГІВНКОВА,

що щиро й віддано допомагала мужеві своєму
творити Визвольну Казку.

Людина обов'язку.

Світлій пам'яті Д. Д. Огієнкової.

В середу 19-го травня по довгих і неімовірно тяжких терпіннях у чужому шпиталі заснула навіки постійна співробітниця „Рідної Мови“ Домініка Данилівна Огієнкова. Ціле життя своє Покійна ідейно віддала на службу своєму чоловікові, завжди любовно й широко допомагаючи йому в цілій його науковій та громадській праці. Про цю її працю не маю права замовчувати, бо ж Вона ціле життя своє віддала на те, щоб ця праця моя була якнайбільше плодюча, — докладно про Покійну розповів я в „Нашій Культурі“ кн. 5 (25), а тут подам тільки коротеньку характеристику цієї Людини Обов'язку.

Домініка Данилівна Огієнкова народилася 4-го січня 1882-го року в м. Брусиліві на Київщині в родині Литвинчуків. Була мою недалекою сусідкою, через що дитячі роки свої ми проводили разом, разом і вчилися. Мати Покійної походила з польської зукраїнізованої (православної) шляхти, Жураківських, з родини, свідомої своїх національних українських обов'язків. Родина Домініки Литвинчукової була покровнена з шляхетською родиною Григора Барвінського, приходить з Тернопільщини, людини національно дуже свідомої, а переконанням — самостійника. Головно в цих Барвінських Покійна й набралася того національного українського духа, який горів у ній ціле її життя (брат батька Покійної був оженений із Барвінською, Барвінська ж була хрищеною матір'ю Домініки).

Деякі роки Покійна вчителювала й культурно працювала по селах, пізніше закінчила акушерську школу в Києві. Рвалася увесь час до вищої школи, але збіднілі батьки не могли їй цього дати. І тільки р. 1917-го вступила до ново-повсталого тоді Українського Народного Університету в Києві.

Побралися ми 11 червня 1907-го р. І тридцять літ Покійна вірно служила своїй родині та своєму мужеві, зробивши це служення своїм життєвим обов'язком. Власне Покійна виробила собі свій осо-

бливий світогляд на завдання жінки, й свято виконувала ці свої переконання. Покійна твердила, що вона мусить викохати національно сильну родину, й через це цілою душею своєю віддалася їй. Допомогу своєму чоловікові уважала за такий самий головний свій обов'язок, і ціла віддалася на цю допомогу. Т. зв. чорну роботу до кожної моєї праці завжди проробляла Покійна: виписувала вказані матеріали, сортувала їх, переписувала начисто працю, читала коректу. За 30 літ нашого подружнього життя не було в мене наукової праці, до якої не прикладала б своєї руки й Покійна. А найголовніше: ціле життя своє ревно дбала створити в хаті такі умовини, щоб вони найбільш нахилили мене до наукової корисної праці. Раділа цілою душею своєю, коли я пізнім вечером хвалився їй, що цього дня зробив багато... І навпаки: приховано сумувала, коли наші злидні не давали їй можності створити потрібну обстанову.

Була одна ділянка, де Покійна особливо багато допомагала мені, — це рідна мова. Знала її глибоко, органічно. Органічно ж уживала в своїй мові барвистої народньої фразеології. Мала дуже гарний голос, і співала найрізніших пісень, знаючи їх сотнями. Ціле життя була Вона в мене в родині найповнішим словником живої української мови; у всіх сумнівних випадках я звертався до Неї, і Вона завжди давала найвірнішу відповідь, густо доповнену прикладами з наших пісень. З цього боку заслуга Покійної для „Рідної Мови“ завжди була велика.

Покійна вирізнялася такими рисами свого характеру, що вони легко кидалися ввічі навіть сторонній особі. Глибока патріотка-соборничка, Д. Д. так виховувала й свою родину. Коли я в Україні працював на високих становищах Ректора Університету та Міністра Освіти й Ісповідань, Покійна цілою силою допомагала мені, й створила таку домову й родинну обстанову, яка давала повну можливість працювати для наро-

ду. А праця її була важка й відповідальна, бо в нашому домі завжди бували високі українські достойники, і їх треба було не тільки належно прийняти, але й прихилити до себе. Цілу нашу Визвольну Казку Покійна, як пані Міністрова, не тільки пережила й бачила зблизька, але й працювала для неї в міру сил своїх. Працювала любовно, й на тяжку еміграцію пішла разом з своїм чоловіком без найменшого нарікання, свідомо своїх національних обов'язків.

Ціле своє життя не забувала нагадувати мені про добротність. А коли була панею Ректорвою чи Міністровою, сильно допомагала особливо українському студентству в Кам'янці, завжди нагадуючи мені про нього й заступаючись за його потреби. Так само завжди нагадувала мені про konieczність допомоги галицькій еміграції в 1919-1920 роках, і робила це аж доти, поки ця допомога не видалась в організовані форми.

Скромність Покійної стала приповідкою серед усіх наших знайомих. Ніколи нічого не вимагала, завжди задовольнялась найменшим. Ця скромність породила святу терпеливість, особливо ж за останні чотири роки її життя. Тяжка хвороба з 1 січня 1936-го року остаточно звалила її й прикувала до ліжка, доставляючи їй нелюдські муки. Але аж до останку ніхто ніколи не почув ані її стогону, ані її нарікання. Ховала свої жакливі болі не тільки перед дітьми й чужими, але навіть передо мною, і тільки в великих очах її видно було нелюдські терпіння... Взагалі вмiла бути мужньою ціле життя своє.

Останній рік, коли Покійна тихо догорала, перетворився в моїм домі в величну Містерію Смерти. Знала, що вми-

рає, й спішила використати час для найбільшої підтримки всіх нас на дусі. Свій дух і характер виявила за цей час у всій їхній величчї й шляхетності. Не перестаючи навчала дітей своїх працьовитости, мужности та національної гордості. Забула про себе зовсім, — тільки турбота про долю дітей та чоловіка переповняла її раз добром налите серце. Міцно підкреслювала, що мусимо бути взірцями національного поступовання, а в цім поступованні Вона нам не простить із того світу найменшого відхилення. Вкінці її наука вилилась у її величну й глибоку Духівницю з 26 квітня 1937-го року, — небуденний пам'ятник громадської думки за часу теперішньої національної кризи.

Якраз за часу цієї великої Містерії Смерти густо сипалися на мене брутальні особисті напади деяких часописів. Приймала ці напади тільки на своє зболіле серце, бо, читаючи перша все, що приходить до Редакцій, завжди палила ці пасквілі, старанно пильнуючи, щоб вони не попали до моїх рук...

Ціле життя своє Покійниця міцно підтримувала в мені гарячий національний дух. Навчила мене мужньо терпіти й безперестанку працювати, навчила мене в усмішкою любити біду й спокійно переносити брутальність ворогів. Це Вона навчила мене все віддавати для обездоленої України...

Бідно жила, — велично померла й спокійно лягла на чужій землі серед чужих. Спокійно лягла, бо глибоко й міцно вірила, що бодай Тіло її незабаром перенесене буде на Рідну Вільну Землю, якій любовно віддала ціле життя своє...

Іван Огієнко.

Пам'яті незабутньої нашої Співробітниці Доміники Огієнкової.

Вислови співчуття тяжкому горю. На руки проф. Ів. Огієнка прийшло багато теплих листів з щирими висловами співчуття тяжкому горю, яку поніс він, його родина та редакції „Рідної Мови“ й „Нашої Культури“. В перші дні горя щиро розвагу прислали: Митрополит кір Андрей із Львова, Гетьман Павло Скоропадський із Берліну, Прем'єр Уряду УНР В. Прокопович із Па-

рижу, Наукове Товариство ім. Шевченка із Л., Українська Парламентарна Репрезентація у польському Сеймі та Сенаті (підписи: Віцемаршалок Сейму В. Мудрий, Секретар посла Д. Великанович), Українська Парламентарна Репрезентація Волині (підпис: посол В. Тимошенко), Бритійське Біблійне Товариство (підпис: Директор на Польщу В. Енгольц), Українське Товариство До-

помоги Емігрантам в Україні (підписи: А. Петренко, Д-р В. Сімович, М. Баранович, Д. Гонга, А. Жук, Ф. Сидоренко, В. Дорошенко, А. Гребінник, Д-р Д. Лукіянович, Ф. Дудто і ін.) зо Л. Союз Українок у Л. (підпис: Мелена Рудницька), Товариство Самопомочі Емігрантам в Україні в Калішу, Укр. Студентська Громада в Варшаві, Редакція журналу „Жінка“ (підпис: М. Рудницька), „Нова Хата“ (Л. Бурчинська), „Жіноча Доля“, „Діло“ (І. Кедрив), „Український Тиждень“ (І. Зленко), Проф. І. Раковський із Л., Проф. С. Русова з Праги, Проф. І. Фещенко-Чопівський із Катовиць, Проф. К. Студинський у Л., Проф. М. Кордуба з Варшави, Проф. Іл. Свендівкий зо Л., Проф. Ів. Панькевич з Ужгороду, Проф. Б. Грицак із Перемишля, Проф. С. Наріжний із Праги, Проф. С. Сірополко з Праги, Проф. М. Тершаковець зо Л., Prof. Dr. Jos. Kurz із Праги, Проф. В. Щербаківський із Праги, Проф. А. Княгинський із Самбора, Проф. Ів. Зліньський із Кракова, Prof. Z. Bawowski з Варшави, Проф. Д. Козій із Яворова, Проф. Х. Лебідь-Юрчик із Кельці, Проф. В. Лев зо Л., Проф. Ів. Філіпчак із Самбора, Проф. П. Кривовосюк, Проф. А. Бачинський із Перемишля, Проф. М. Угрин-Безгриний із Рогатина, Проф. В. Безушко з Кросно, Проф. В. Злотчанський із Плоцького, Проф. В. Калинович із Л., Проф. Д. Коломійцев із Севлюша, Ілля Борщак із Парижу, В. Дорошенко зо Л., М. Мочульський із Станіславава, Арк. Животко з Праги, Ол. Чернова з Праги, О. Цинкаловський з Крем'яця, Ів. Маївський із Рекланець; Архип. Олексій із Крем'яця, Протопресв. о. П. Пашевський із Луцька, Прот. о. М. Бутович, Прот. Гр. Римарчук із Верби, Свящ. М. Широцький із Володимира, Свящ. А. Войтенко з Крем'янця, о. Проф. Ю. Дзерович зо Л., о. Кс. Сосенко з Конюхів, о. Ю. Кміт із Погорців, о. Прот. П. Табінський із Л., о. Декан М. Дороцький із Потелича, о. М. Березюк із Ясенова, о. Ред. Й. Скрутень із Л., Суперінтендент В. Кузів із Коломиї, Пастор В. Жак із Берліну, Пастор Іл. Шабець із Станіславава, Пастор Л. Жабко-Потапович зо Л., Пастор Лукіячук зо Л., Пастор Проф. В. Марцинковський із Дермані; К. Гриневичева зо Л., Н. Королева з Мельвіка, О. Дучимівська зо Л., Н. Чайковська в Коломиї, Яр. Мандюкова з Перемишля, Ірина Климкевич зо Л., Ольга й Олена Кульчицькі з Перемишля, Б. Янчевська з Влохів, С. Черкасенко з Горніх Черношиць, Бвген Маланюк із Варшави, Б. Лисянський із Праги, Д-р Фр. Коківський із Бережан; Генерал-хор. А. Вовк із Калішу, Адв. М. Корчякський зо Л., С. і Б. Шемет із Берліну, Д-р Річякський із Володимира, Д-р Т. Олексіук із Вишнич, б. Міністер Пошт УНР Ілля Косевко з Парижу, Б. Прохорів із Варшави, Д-р Бурка в Люблину, Адв. Д-р І. Свалоуб з Белзі, Инж. Дм. Нестеренко з Отводка, Ю. Гудзій, Инж. Перхорович із Варшави, Полковник М. Янчевський з Влохів, Полк. М. Янів і Підполк. В. Дитель із Варшави, Вас. Дорошенко з Юрковго, Д-р В. Королів, Prof. St. Szober і багато інших. Усім їм тяжко засмучена родина приносить глибоку подяку.

Голос громадського світу про бл. п. Д.

Огієнкову. Багато знайомих, надсилаючи в теплих листах слова щирої потіхи тяжко засмученій родині, подавали коротку характеристику Покійної Домініки Огієнкової, надзвичайно влучно змальовуючи її головні риси, що кожному кидалися в вічі. Подаємо тут витяги з деяких листів, як найкращий вінок на свіжу могилу передчасно померлої послідовної української Патріотки.

„Прийміть вислови мого найсердечнішого співчуття та побажання міцності й гарту духа та тіла для перенесення цього горя. Знаємо всі, скільки Україна має завдячувати Вашій Дружині-Товаришесві за всі велетенські висліди наукової та суспільної Вашої праці для добра нашої Великої Батьківщини“. Вишніці, 22. V. 1937. Д-р Т. Олексіук.

„Прохаю прийняти від мене й моєї родини вислови найщирішого співчуття з приводу смерті Вашої Дружини. Ми добре розуміємо, яка це велика й болюча втрата для Вас, тим більше, що всім відомо, що Ваша Покійна бл. п. Дружина була людиною ідейною й характерною, та щирою помічницею в Вашій тяжкій науковій та видавничій праці“. Перемишль, 23. V. 1937 р. Проф. д-р Бвген Грицак.

„Господь Милосердний відібрав від Вас найвірнішого Вашого друга, який сміливо йшов разом із Вами по тернистих шляхах Вашого життя. Так і стільки працювати для науки й рідного поневоленого краю Ви могли, лише маючи підтримку з боку Того, хто відійшов від Вас тілом, а душею наважди залишиться з Вами“. Луцьке, 22. V. 1937. Протопресвітер о. Пашевський.

„Прошу прийняти від моєї родини глибоке співчуття з приводу передчасної смерті Вашої Дружини Добродійки, яка ціле життя була Вам Помічницею й ширим Приятелем у добру й злагодиву“. Перемишль, 22. V. 1937. Проф. Л. Бачинський.

„Глибоко зворушений Вашою втратою, прохаю прийняти вислови щирого співчуття. Незай потіхою будуть для Вас ті заслуги, що їх положили Ви, Пане Ректоре, в дружній співпраці зо своєю Дружиною для Української Нації“. 25. V. 1937. Проф. П. Кривовосюк.

„Просимо Вас прийняти вислів нашого щирого співчуття в хвилині втрати найдорожчої людини й невтомної помічницї в Вашій цінній праці на користь українського народу, науки й культури“. Прага, 25. V. 1937 р. Арк. Животко, Ол. Чернова.

„Хай буде для Вас і дітей втіхою, що Покійна користала з великої пошани цілого українського громадянства, яке болюче відчуло її смерть“. Кельці, 23. V. 1937. Проф. Х. М. Лебідь-Юрчик.

„Знаю Вас і високо ціную Вашу велетенську працю для культурного підйому Українського Народу. В тій праці в велика пайка Покійниці. Вона дала змогу Вам розгортати ту працю, — давати перлинні свого великого духа нашому обездоленому Народові, серед несприятливих відносин“. Белз, 23. V. 1937. Адвокат д-р Ілля Салауб.

„Ваша Достойна Пани своєю скромністю, гідністю й гостинністю приковувала до себе всіх,

що мали щастя знайтися в Вашою домі". Львів, 24. V. 1937. Проф. д-р К. Студинський.

"Для мене до кінця мого життя пам'ять покійної Домни Даниліни зістанеться променіти, як найвищий віір усіх чеснот української жінки". Отвоцк, 25. V. 1937. Інж. Дмитро Нестеренко.

"Вашу Дружину мав я щастя бачити тільки раз у житті, і тільки раз говорити в нею, але той один раз вистачав, щоб відчутти її прекрасну душу й високо цінити й шанувати її". 27. V. 1937. Львів, Проф. М. Тершаковець.

"Měl jsem osobuě příležitost a čest poznati její vzácnou povahu, její porozumění pro Vaši vědeckou práci a pro potřeby ukrajinského národa, a proto chápu velikost ztráty, která Vás a Vaši rodinu stihla Jejím odchodem". Прага, 26. V. 1937. Prof. Dr. Jos. Kurz.

"Втратили Ви, Пане Професоре, улюблену Дружину — правдиву Приятельку й Помічницю в тяжкій праці для України. Втратили діти дорого Матір, що заступала їм на чужині рідну Батьківщину. А разом із Вами й Вашою родиною й ми — свідоме українське суспільство, на чужині суще, — втратило в Небїжчидї велику Патріотку-Українку, зразкову Жінку-Матір, тиху, скромну й просту в своїй активній праці, що в найтяжчих умовах на чужині, свідома великих завдань та обов'язку, вмїла нести тяжкого хреста жінки-українки... Тяжка втрата Вашої родини є втрагою всього свідомого активного українського суспільства, що разом із Вами переживає глибокий жаль і смуток". Генерал-хоруижий Андрій Вовк, 6. Міністер Справ Військових.

"Ваша Дружина була Вам таким вірним другом. Вона так умїла в тяжкі хвилини життя освітлювати своїм ласкавим поглядам не тільки Ваше родинне життя, але й усе оточення. Я згадувала її з великою щирою пошаною". Прага, 5. VI. Проф. Софія Русова.

"Нехай світлий спогад про Дружину Вашу — вірну помічницю й співробітницю в Вашій невтомній роботі — дасть Вам силу для дальшої праці. Бажаю Вам стійно перенести цей суворий удар лихої долї та довести до успішного кінця те, що Ви започаткували спільно з дорогою Небїжчидєю." Прага. Борис Лисянський.

"Прошу прийняти висловни щирого спочування з нагоди превеликої втрати, яку Ви понесли через смерть Вашої Найдорожчої Дружини, зразкової Матерї й визначної Громадянки, бл. п. Домініки". 25. V. Львів, о. Проф. Ю. Дзерович.

"Персонально ніколи не могу забути доброго й сердечного відношення Покійної до мене під час моєї праці під Вашим керіванням у Кам'янці. Хай у тяжкому горі, яке Ви маєте, буде Вам вітхою те, що всі, хто знав Домну Даниліну, приєднують свої жалї до Ваших і моляться за спокій її душі". 5. VI. 1937. Париж, „Тризуб“, Ілля Косенко, 6. Міністер Пошт.

"Не мав я щастя знати особисто Вашу Покійну Дружину, але вже зо слів дружини пок. Осипа Маковая бачу її розумію, яка велика Ваша втрата, який великий мусить бути Ваш біль і жаль". Березанн, 25. V. 1937. Д-р Фр. Коківський.

Іменем Академічного Сенату, Колегії Професорів Українського Вільного Університету в Празї і своїм власнім висловлюю Вам щире співчуття з причини смерти Вашої Високоповажаної Панї бл. п. Домініки Огієнкової, української патріотки й високозаслуженої громадянки. Прага. Ол. Колесса, Ректор.

Шляхетність римлянки й українки. Пошта принесла менї сумне повідомлення: „По довгих і тяжких терпіннях 19. травня ц. р. упокоїлася в Бозї Домініка Огієнкова“.

З щирим жалем саялю голову, а думкою лину в минуле, — в те минуле, що нині видається Казкою...

...Березень 1920 р. у Кам'янці-Подільськїм. Мїський Театр, де відбувається врочиста академія в роковини Тарасовї смерті, перепований публікою. Розглядаю присутніх: на обличчях їх — повага, свідомість своєї високої гідности, певність, що вони „зробили честь академії своєю присутністю“...

— „Подивіться на п. Огієнкову“ — каже менї мій сусїд проф. Столярів. — „Жінка ректора Університету й Головноупованеного Уряду... Інша зразу дала б усім це відчутти, а вона — скромна, тактовна, ві одним рухом не видає свого положення... Зразу видно великий такт, правдиву шляхетність і культуру духа“.

Два роки пізніше відвідую п-во Огієнків у Винниках. Високодостоїна Панї вся ввійшла в турботи над родиною й домом. Всюди слїд її пильного ока, її дбайливості й заходів створити в тяжких емігрантських умовах такі обставини, щоб муж мїг цілковито віддатися своїй науковій праці, щоб ніхто й ніщо не перешкоджувало йому. Такі ж заходи й для дітей. Всюди дав собі раду сама.

Ще десять лїт пізніше. Знову я в п-ва Огієнків, знову свїдомок тієї самої праці, тієї ж самопосвяти. — „Скажіть, па-отче“ — звертається до мене Високодостоїна Панї: „Чи наставуть кращї часи? Тяжко... З трудом даю собі раду — а в Варшавї й простори великі, й помешкання високе та й літа вже не ті“... Розумію Добродїйку, її сумно менї, що не вмїю її потїшити. Навпаки, кажу одверто: „Нї, Панї! Тї, що бажають бути вірними ідеалам, мусять бути приготованї до гіршого“... — „Власне й я так думаю“ — відповіла менї Бєсїдниця.

Класична культура переказала історії оповідання про шляхетну римлянку, що в часак суспільної кризи вірїзнялася від товаришок тим, що цілу свою увагу й цілу потїху восередила на своїх дітях. Порівнюю двї жіночі постатї й питаю себе: Чи не вища з них та, що в часак національної кризи не тільки цілу потїху знаходила в своїй родинї, але теж із цілою самопосвятою віддавала праці для неї, і в цїй праці скінчила своє життя?

Так, безперечно вища — і хай буде вічною її пам'ять! Львів, 22. V. 1937. („Дїло“ 1937 р., ч. 111 за 23. V. 1937). о. Петро Табїянський.

„Жїноча Доля“ про Д. Огієнкову. В Варшавї дня 19 травня померла Домініка Огієнкова, дружина кол. ректора українського університету в Кам'янці-Подільському й члена українського

уряду, нині редактора „Рідної Мови“ проф. д-ра Івана Огієнка. Зразкова мати й дружина, Покійна визначалася шляхетністю, культурністю, великим, ширим патріотизмом. Хай чужа земля замість рідної буде легка цій Шановній Дружині, Матері й Громадянці. Вп. Павові професорові І. Огієнкові, з приводу його тяжкого горя, редакція „Ж. Д.“ висловлює своє щире співчуття. („Жіноча Доля“, Коломия, ч. II, за 1. VI. 1937).

Похорон заслуженої українки. Дня 21-го ц. м. пополудня відбувся на Вольським цвинтарі у Варшаві похорон заслуженої українки, Домініки Огієнкової, що, як співпрацівниця свого мужа, міністра, видавця й ученого, зробила дуже багато для національної справи. Велике враження зробила жалібна Служба Божа, вперше цілковито відправлена в українській мові. Особливо вворушила присутніх, переважно емігрантів, виголошено „Молитва за батьківщину“. Чуле й значиве слово в пам'ять діяльної Патріотки й дуже розумної дружини виголосив о. протоєрей Видибіда. Жодних привітань, промов, чи інших знаків уваги (поза вінком від У. Ц. К.) зі сторони емігрантських політичних чинників на могилі цвіє шляхетної української Міністрової не було. Зійшла во світа скромно, як і жила. В. Й П. І. („Новий Чис“ за 25. V. 1937).

— Похорон бл. п. Домініки Огієнкової, дружини проф. І. Огієнка, відбувся у Варшаві 21 травня ц. р. на Православному кладовищі на Волі. Похорон носив урочистий характер. Службу Богу відправив п.-о. Видибіда. На могилу було покладено багато вінків, в тому й від Головної Управи УЦК. Українська колонія Варшави взяла масову участь у цій сумній урочистості („Тризуб“ 1937 р., ч. 21-22, за 30. V. 1937).

По довгих і тяжких терпіннях 19 травня ц. р. упокоїлася в Бозі Домініка Огієнкова. Похорон відбувся в п'ятницю, 21 травня о год. 17-ій на Вольському православному кладовищі, при великому здвизі друзів, знайомих, студентів і всіх, хто чув про померлу велику Громадянку. Чия похорону відправив у численному супроводі духовенства, О. Архимандрит Паладій, що виголосив над могилою чуле слово. Трупу несли сини й найближчі знайомі покійної. Гарно співав хор під дир. П. Сологуба. З великої кількості вінків вирізнявся хрест із живих квітів від Його Блаженства, Митрополита Діонісія. Усе життя Покійної все присвічувала висока ідея беззастрешного служення своєму Народові. В своїй неустанній праці Покійна ніколи не покитнулася, — усе була зразком для свого оточення, бадьоро несучи хреста тяжкого емігрантського життя. Покійна осиротила чоловіка — знаного вченого, Проф. д-ра Івана Огієнка, двох синів і доньку. Вічна пам'ять вірній Донці Православної Церкви, жертвенній Громадянці й люблячій Матері й Дружині! („Слово“, Варшава, ч. 22 за 30. V. 1937).

† Домініка Огієнкова. Після довгої й тяжкої недуги спочила в Бозі на еміграції в Варшаві 19. травня 1937. р. До останніх днів із повною посвятою працювала Покійниці в видавництві „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“, була вір-

цем тихої й скромної, але сильної духом і жертвовної Матері, Дружини й Громадянки. Честь її світлій пам'яті! Похорон відбувся 21. травня на православному кладовищі на Волі в Варшаві. Українську Службу Богу відправив у супроводі хору Сологуба о. Видибіда, виголошуючи над могилою прекрасну патріотичну промову. В похороні взяли участь численні громадяни українці, друзі й знайомі Покійної. („Батьківщина“ за 13. VI, ч. 22).

Молитва за спокій душі бл. п. Д. Д. Огієнкової В п'ятницю, 21 травня ц. р. о годині 8-ій зрава митрополит Діонісій з варшавським духовенством відправив жалібного Парастаса. — Того ж дня в греко-католицькій Церкві в Варшаві відправлено Службу Богу за спокій душі бл. п. Д. Огієнкової. — Гімназія, де вчиться донька Покійної, так само мала Службу Богу (римо-католицьку) за Померлу. На похороні 21. травня була ціла VII кл. гімназії (в якій вчиться Леся Огієнківна) за своєю вихователькою, що привесли гарного вінка на свіжу могилу. — „На протязі 40 днів не забуду поминати Спочула в своїх недостойних молитвах домашніх і церковних“. 1. VI. Крем'янець. Архієп. А. Лексій. — „Ім'я Небжачиї збільшить реєстра тих дорогих для мене й кожного свідомого українця імен, які поступово записуються в мому Синодикові“. 22. V. 1937. Луцьк. Протопресвітер П. Пашевський. — „Записав Небжчку до своєї Грамотки й буду приносити до Бога недостойні молитви свої за спокій душі її“. 26. V. Володимир-Волинський. Свящ. М. Широцький. — „Молось, щоб ласкавий Господь подав спокій Спочилій Р. Б. Домініді“. 24. V. Львів, о. Йосип Скрутеня. — „Св. пам'яті Ваша Дружина записана мною до мого родинного пом'яника для молитовної за її душу пам'яті“. 24. V. Крем'янець. Свящ. А. Вітенко.

Світлій пам'яті Д. Огієнкової. Замість вінка на могилу бл. п. Домініки Огієнкової складаю на „Фонд Рідної Мови“ 10 зал. 21. V. 1937. Дубно, Проф. Ол. Пашенко-Шульмінська.

В пам'ять Спочилі Співробітниці „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“ бл. п. Домініки Огієнкової складаю на „Фонд Рідної Мови“ 25 зал. і на „Фонд Нашої Культури“ 20 зал. 25. V. 1937. Варшава, Інж. Оп. Нестеренко.

Нивько схиляючись перед могилою Великої Покійниці, просимо прийняти наші слова щиро спочуття й скромну лепту на „Фонд Рідної Мови“ — 9 зал. Проф. Д-р Т. і Б. Кобиланські, Рівне.

Повстання забуки й літературної мови в слов'ян. Знаючи, що Ви, високодостойний Паше Ректоре, не можете, через брак матеріальних засобів, розпочати друку своєї цінної для українців праці: „Повстання забуки й літературної мови в слов'ян“, складаю при цьому позичково 500 зал. на друк її в тим, що вона має бути присвячена Вашій незабутній Помічниці бл. п. Д. Д. Огієнковій. 12. VI. 1937. П. Н.

„Раз добром надите серце. Світлій пам'яті Домініки Огієнкової. Замість вінка намогильного“. Під таким заголовком уміщено в 5-ій книжці „Нашої Культури“ (ст. 225-245) чулу статтю проф.

Ів. Огієнка, присвячену його пок. Дружині. Ця ж стаття вийшла окремою відбиткою в виданні „Бібліотеки Нашої Культури“. Статтю проф. написав, вернувшись із кладовища по похороні Дружини. В семи розділах докладно розповідається про життя покійної, про повсякчасну допомогу їй в праці своєму чоловікові, про її щирий і діяльний патріотизм та про її риси характеру: надзвичайна скромність, чуле до горя ближнього серце, сила й незмінність національних переконань. Стаття оздоблена шістьма знімками. В своїй статті проф. Ів. Огієнко піднімає дуже цікаве принципове питання: ставлення чоловіка (й громадянства) до праці жінок-помічниці наших культурних і громадських діячів.

Заповіт бл. п. Домішкі Огієнкової. Д. Огієнкова пооставила для своєї родини над-

звичайно глибокий Заповіт про національне по-ступовання осирочених — чоловіка й дітей її. Уривки з цього небуденного пам'ятника часів національної кризи видруковано в 5-ій книжці „Нашої Культури“ (на ст. 237-238).

Після смерті Домішкі Огієнкової. З листів до Редакції. Високодостойний Пана Редакторе! Дозвольте при допомозі Вашого достойного часопису сердечно подякувати всім тим, хто особисто чи писемно подали мені слова теплої розради в приводу незмірно великого мого горя — смерті Незабутньої мові Дружини-Помічниці. Від повного серця дякую також Похоронному Комітетові, що щиро перейняв на себе всі матеріальні клопоти, зв'язані в сумним обрядом. З глибокою до Вас повагою Проф. Іван Огієнко. 31. V. 1937. („Діло“, 2. VI. 1937. ч. 119).

Чужомовні запозичення.

В гущу нашого народу чужі впливи просякають переважно через часописи. Що правда, наші тижневики, особливо редаговані молодими, пильнують виправляти свою мову. Гірше за щоденниками, що з них мало який звертає більшу увагу на чистоту мови.

До мови часописів ставимось досить вибачливо, рідко лякають нас і найбільші мовні прогріхи в них, особливо коли газету читаємо прихвощем: в трамваї, в потязі, за чаєм чи в ліжку.

Проте, в хвилини уважнішого читання, від мови часописів стає моторошно. Ось в одному числі читаю: „Персонал еспанської амбасаді в Парижі уступив і французький уряд не мав ніякого контакту з еспанським урядом“. Речення не вибране навмисне.

Прикладів непотрібної закоханости в чужих висловах сотні в кожному числі наших газет. Хочеться спробувати пояснити собі це явище, що в'яжеться з питанням чистоти мови взагалі.

Тут для мене дуже показне, що журналі й часописи молодих українців прийняли без застереження академічний правопис, — цебто єдиний упорядкований правопис, що ним можемо вже, користуючись довідниками й словниками, писати грамотно. На прикладі турботи про чистоту мови може найяскравіше бачимо різницю „батьків і дітей“, — бо „батьки“ й досі вперто боронять мовного й правописного хаосу, що для молодих є неповоротний пережиток.

Вертаючись до вище наведеного речення, пробую передати його нормальною мовою, замінюючи чужі слова: персонал, амбасада, контакт українськими: особистий склад, посольство, зв'язок. Виявляється, що це можна зробити. Виходить не гірше, а особисто для мене — навіть приємніше.

Звідки береться в українським часопису чуже: „персонал амбасаді уступив“? Безперечно, в цьому випадку маємо невільний переклад із чужої газети (не виключене посередництво найближчої слов'янської преси). В поспіху „немає часу добирати відповідних своїх слів“. Яке тільки чуже слово можна, не лякаючись образити витрималого українського читача, всадити в статтю, це й всаджується. У нас кажуть: „Це зрозуміло: Автор не мав часу думати“, — нехай краще думають читачі.

Але дивніше, коли затемнює зміст свого оголошення в цьому ж числі особа, що, здавалося б, зацікавлена в зрозумілості її писання: „Пошукується об'єкту з 5-6 моргів поля.. Оферти до...“ Здавалося б, що: „Шукаю 5-6 моргів поля... Предложення (зголошення) до...“ буде простіше, ясніше й нарешті дешевше, бо менше слів. Але ні, — подобається власне об'єкт, оферта. Цебто — вже ввійшли в нашу кров. Є й кращі квіточки: ось шукають спільника до „високорентовного (інтратного) промислового підприємства. Солідна... льоката капітала“. Тут чуже слово „рентовний“

пояснене більш зрозумілим, за гадкою автора оголошення, словом „інтратний“. Або шукають „фахівця з кавцією 2000 зл.“.

Ці всі оферти, інтратні, кавції — явище однієї ділянки з різними „щуркорня Паризька“, „Київська пекарня“, „Варшавський кравець“, „Львівське бюро прохань“ наших містечок.

Це — доморосла культура різнокольорових краватів і гумових комірців. Чужий вплив, що позначається... теплими панчолами на сільській дівчині в найбільшу спеку. Це — малокультурність. Це зло, що з ним належить боротися, але можна вибачати його жертвам.

Та його не можна вибачати розсадникам цього зла, — робітникам пера. Яким правом вони, що, дбаючи за своє власне здоров'я, мийуть руки перед обідом, не спроможуться трошки вимити свою мову перед тим, як годувати нею тисячі читачів? Чому відважуються затемнювати думки своїх читачів, збіднювати багатство української мови, прищиплювати небезпечну духову недугу маломістечкового снобізму?

Мимохіть пригадується боротьба з цією маломістечковістю в інших культурних народів. Коли Муссоліні впроваджував

нову поліцію, то в Італії поважно спечечалися, як її назвати своїм народнім словом: *urbana* чи *municipale*. До слова: в італійських фашистських часописах чужі слова (там вони навіть часто для відрізнення друкуються курсивом) — рідке явище.

„Рідна Мова“ робить велике діло, але увесь час вона зустрічає опір з боку численних у нас прищиплювачів мовної неохайности. У висліді зустрічаємо на кожнім кроці людей, що в розмові накопичують десятки й сотні чужих слів, у додатку не завжди правильно вжитих. Люди ці самі губляться в нечиткості вислову (= думання, мислення) й затемнюють вислів іншим.

Легковаження призвичаює до лінивства. А тільки лінивством (боязню присвятити „15 хвилин щоденно для здоров'я“) пояснюють безліч російських і польських слів і зворотів в мові нашої інтелігенції. Чужий залив все зростає й буде зростати, доки самé громадянство не унешкідливить розсадників мовної знесилености.

Що не так тяжко вже обійтися без чужих слів, показує оцей коротенький словничок часто вживаних у нас чужих слів з перекладом їх на мову українську.

Адепт — прихильник, сторонник
анкета — питальний лист, допит
аргумент — доказ, довід
базувати — основувати, будувати, твердити
гарантія — безпека
гарантувати — забезпечувати, запевняти, ручити
депресія — пригнічення
детальний — подрібний, докладний, достотний
дефект — хиба, недостача
домінувати — переважати, панувати
експеримент — досвід
експериментальний — досвідний
експлуатувати — вивискувати, використовувати
експорт — вивіз
екстраординарний — надзвичайний
елімінувати — виділити, відсторонити, відсунути
зафіксувати — закріпити, зміцнити
імпорт — ввіз
імітувати — наслідувати
індиферентний — байдужий

індустрія — промисел
інкримінувати — ставити в вину, винувати
інтенсивність — напруженість
інформувати — освідомлювати, повідомляти
калькулювати — рахувати, розраховувати
кольпортувати — розповсюджувати, розпродувати
комбінація — сполука, з'єднання
компенсація — відплата, заплата
констатувати — ствердити, установити
конструувати — витворювати, створювати
контакт — зв'язок
контур — обрис
конспірація — тайна змова
конфлікт — удар, непорозуміння
концентрація — зосередження
концепція — гадка, задум
кон'юнктура — обставини, умовини
координувати — згоджувати
коректив — поправка
манускрипт — рукопис
медикаменти — ліки

мемуари — спогади
нюанс — відтін
одіозний — ненависний
окупація — займання, вєняття
орієнтуватися — розглядитися, розумітися
патрон — покровитель, господар
пренумерувати — передплачувати
примат — першество
продуктивний — видайний
реагувати — відзиватися
редукція — зменшення, обмеження
режим — устрій, уклад
реконструкція — відтворення
реставрація — відновлення
рецепція — сприймання
симуляція — здавання, прикидвання
солідний — надійний, совісний, тривалий, міцний
структура — будова
толеранція — терпимість
феномен — явище
фестин — свято
фіктивний — видуманий, уявляльний, уявний
циркулювати — бути в обігу.

Безперечно, чужі слова мають велику притягальну силу, особливо для тих, хто не розуміє їх — згадаймо мову різних промовців із часів соціалістичної доби нашої державности, різні „без анексій і контрибуцій“, що найбільш подобалися розбурханій юрбі. Але хто хоче не тільки спекулювати, але й будувати, мусить навчитися промовляти до інших і до себе мовою всім зрозумілою.

Але чи можемо без шкоди для себе викинути всі чужі слова? — Ні, не всі, а тільки зайві найновіші набутки, що ще не просякли в гущу народу й що на їх означення маємо пахучі, свіжі й змістовні українські слова.

А як це зробити — знає кожний, хто призвичаївся до високої насолоди читати хоча б словника Б. Грінченка.

Варшава.

Іван Корвицький.

Складня української мови.

II. Частина речення пояснювальні.

2. Пояснення прикметникове (атрибут).

Іменник, ужитий в реченні сам, звичайно має дуже широке значення, таке широке, що воно нашому допитливому розумові дає не багато, чому ми до нього завжди додаємо додаткове запитання: *який, чий?* Речення: *Йде чоловік* не тільки просте формою, але й своїм змістом; допитливий зараз запитає *який* чоловік, і коли ми на це додамо: *старий, молодий, сліпий, високий, грубий, бідний* і т. ін., то цим додатком ми вже сильно вяснимо справу й належно об'явимо широке значення йменника. Пояснювальний член речення, що докладніш вяснює істоту йменника, зветься поясненням прикметниковим чи атрибутом (*attributum*).

Основні члени речення, підмет і присудок, криють у собі найрізніші ознаки, пасивні й активні; вяснення цих ознак і допроваджує до повстання членів другорядних чи пояснювальних. Розпад чи розчленування підмета допроваджує до повстання зазначень його якостей чи істот, що вливаються в форму атрибута. Як знаємо, в реченнях психологічним та логічним існують тільки підмет та присудок, але значно ширші від членів граматичних, бо існують не розчленовані на другорядні члени; тому логіка й психологія не знають окремого атрибута, — в них він міцно з'єднаний зо своїм суб'єктом. Через це часом і в граматичні деякі вчені атрибутивність розуміють дуже широко, відносячи до неї все, що не належить до предикативности.

Щоб глибше зрозуміти істоту атрибу-

та, треба пам'ятати, що він дуже легко переходить у предиката (див. вище). Прикметник категорії часу звичайно не знає; але коли ми надаємо йому часового характеру, то він став правдивим присудком, напр. *придикувавши* сполучення *добрий брат*, маємо: *брат добрий* (час теперішній) або: *брат був, буде добрий* і т. ін. Зприсудкований атрибут конче постпозиційний (по йменнику), тоді як звичайний — препозиційний (перед іменником). В цих випадках наша інтонація сильно допомагає замінити атрибутивні відношення на предикативні.

В глибоку давнину предикативність (присудковість) взагалі була сильніша; проф. Д. Н. Овсянко-Куликовський навіть твердить (*Синтаксис*² 1912. XXVI), що атрибутивність повстала з давньої предикативности через ступневу втрату її сили. Що це було так, про це найсильніше свідчить історія дієприкметників: вдавнину вони мали виразний дієслівний характер, їх предикативність була їх основною рисою, але з часом вони помалу втрачали цей предикативний характер, набуваючи характеру атрибутивного, цебто переходячи на звичайні прикметники; пор. долю наших: *цілющий, любимий, горючий* і т. ін. В реченні: „*Дістав цілющої води*“ дієприкметник *цілющий* сильно вже втратив свою дієслівність, перейшовши до групи прикметників.

Прикметникове пояснення, як сама назва каже, звичайно визначається прикметником, а це вже говорить про саму природу атрибута. Завдання прикмет-

ника в реченні — докладніш вияснити йменника, зазначаючи його властиві ознаки чи істоту. В природі кожний предмет має свої власні ознаки, такі ознаки, що вирізняють один предмет від другого. Ознак цих у предмета надзвичайно багато, і їх можна поділити на декільки груп: ознаки основні, ознаки другорядні, постійні, тимчасові. Знати ознаки предмета — знати самий предмет; частину цих ознак ми знаємо, але більшості — таки не знаємо; духовний розвиток людини залежить і від того, скільки таких ознак вона знає. Завдання прикметникового пояснення чи прикметника-атрибута і є в тім, щоб подати докладне вяснення йменника, зазначаючи його різні ознаки й істоту. Від умілости письменника чи поета залежить вибрати з великого числа йменникових ознак якраз найхарактерніші або поетичні, напр. у Олеся: На озері розкішнім хвиля срібная жила. Тінь довжезна полягла від скель на море, Франко. Кризь темнії хмари протягнуло ясне сонце, Хр. Алчевська.

Прикметники бувають різних граматичних груп і різних ступенів порівняння, — і всі вони в реченні правлять за прикметникове пояснення: конвалія біла, срібний перстень, батькова хата, біліший сніг, найцінніше джерело й т. ін.

Займенник відносний (чи матеріальний, що показує, з чого предмет), правлячи за атрибута, в українській мові буває тільки займенникової (повної) форми: залізний плуг, кам'яний ніж, дерев'яний стіл і т. ін.; йменникова (коротка) форма втрачена в українській мові ще вдавнину. Навпаки, прикметник присвійний (приналежности, на питання *чий?*) в нашій мові може бути (мова тут тільки про відмінок назовний) тільки в формі йменникової (короткій): батьків дім, матрина хустка й т. ін.; форми: батьковий, матрина й т. ін. в українській мові зовсім неможливі. Пор. у „Слові о полку Ігоревім“: Свисть зв'ринь воста. Защепилося в нас тільки: слуга Христовий, але це форма нова, замість Христів.

Якісний прикметник, правлячи за

атрибута, звичайно вживається в українській мові в формі займенникової (повній): добрий, доброго, доброму й т. ін.; відмінки назовний і знахідний жін. роду, назовний ніякого р. і назовний множини мають форми скорочені з повних: добра, добре, добрі, в мові народній та в мові поетичній і ці відмінки часто мають повну форму. Не те бачимо в давній українській мові: там форми йменникової (короткі) були дуже часті, але з бігом часу губилися все більше та більше.

Проте в сучасній народній українській мові збереглася одна йменникова (коротка) форма, — це назовний однини чоловічого роду. Цікаво, що це звичайно тільки форми на *-ен* (замість *-ний*), а з інших позосталися головню слова: здоров, рад, усяк і деякі інші.

Подам на цю йменникову (скорочену) форму трохи більш прикладів. Тоє радъ чиню, Луцька присяга 1386 р. В'єрен будет, Луцька порука 1388 р. Повинен дати, Устав 1542 р. 12. А годен ли держати, Опис Брацлав. замка 1545 р. 25. Нихто не винень, Книга Луцька 1563 р. 46. Жадень, „Хр. Пасхон“ 1630 р. 35. Терп'їти кожен сам за себе, Полтав. акти 1667 р. 114. Олекс. XVIII в: винен 108, годен 31. 68. 77.

„Енеїда“ I: Борей недуж лежить 9, Будь ласкав 8. Шевч.: Чи винен той голуб 2, Як сам здоров знаєш 33, Коли не жив чорнобривий 27. Кул.: Нехай велик росте та щаслив буде 66, Приснився сон дивен 55, На се був здатен 228, Сам здоров знаєш 391, Не кожен писався 13, Божий мир красен 234. Той мені люб 182, Будь певен 141, Гетьман він пишен і красен 181, Він потрібен 402, Рад був гуляти 182, Будеш славен і хвален 83, Усяк рівен 193, Ясен був на виду 33. Свидн.: Повен рот 16, Рад був 20, Кожен ступінь 31. Гр.: Ладен був змагатися 88, Кожен чоловік 30, Кожен не хотів 78, Винен був 78. Фр. З. Б.: Кубок, повен меду 121, Жити не варт 51. Фр. З. в.: Бог ласкав 140, Вистріл певен 49. Коцюб.: Кожен раз 53, ладен 36. Мак. Яр.: Чи годен перейти 28. Може ти голоден 261, Який же рад 81. Бирч. I: Жаден із братів 96. Федьк.: Ворон коник 5 і т. п. Ду-

ми: Ясен сокіл 106. Тимч.: Кожен звук 5, Кожен речівник 7. Стар.: Чом не весел 44, Чи ж я винен 126, Сам, здоров, знаєш 83, Жив буде 73

Те саме бачимо й у кращих сучасних стилістів. Так у перекладі „Пана Тадеуша“ М. Рильського 1927 р. знаходимо: Такий був годен зять 53, На те й асесор згоден 228, У нас бо жаден ксьондз голоден не буває 111, Жаден не збагне 45, Нехай летить здоров 150, Кожен все те зна 18, (Кожний камінець, на стінах виступ кожний 51), На все ладен піти 290, Повен двір гостей 270, Гіркої муки повен 211, Допомогти хазяйству повинен я 316, Муж повинен знать 110, Потрібен відпочинок 137, Усякий тому рад 105, Най славен буде Шрам 189, Знає всяк, що ляже 127 — Хвалив його усякий 146, Яцек сватові такому буде рад 85 і т. ін.

У Черкасенка в „Дон Хуан“ 1930 р. це звичайна форма: Сам він винен 30. Я ж не винен 36. Чи винен він 53. Голоден був 92. Голоден я 100. І їсть собі, здоров 88. Ладен я був життям офірувати 39. Я ладен до ніг твоїх схилитись 74. Він не зугарен навіть кози пасти 25. Кубок повен.

Роман В. Підмогильного „Місто“ 1929 р. переповнений цими формами. Напр.: Сам був винен 74. Всі сили свої здатен кинути 111. Мусів назвати їй кожен горб 8. Кожен рядок 66. Кожен рух 69. Він ладен був стояти годину 56. Він ладен був крикнути 62. Ладен був би благи 75. Він ладен був стати навколішки 219. Був свої фортуни певен 47. Був того певен 143. Він був певен цього 183. Він подібен був до кораблика 66. Потрібен молодий рахівник 18. Не спроможен зрозуміти 66. Не спроможен оплатити 103. Нічого знайти не спроможен 166. І багато т. ін.

Прикметники в назовнім відмінкові однини жіночого та ніякого роду, а також у відмінку знахіднім жін. роду та в назовнім множини всіх родів в українській мові вживаються в двох формах, — повній і скороченій: добрая — добра, добре — добре, добрую — добру, добрі — добрі. Останнє літо бачу я золоте своє жито, Гр. Зірвалось огнисте

слово, Старицький. Опухла дитина годная мре, Шевченко. Старі гнізда лишили, а нові здобути нема ні охоти, ні сили, Фр. У Л. Українки: В довгу темную нічку невидну не стулю ні на хвилю очей. Я на гору круту крем'яную буду камінь важкий піднімати. Хр. Алч.: Крізь темні хмари проглянуло яснее сонце. Фр. Э в.: Глуха, постійная війна 102. Коротка форма — звичайна літературна форма; повної форми вживається частіш у народній мові та в віршах.

Мова старослов'янська та мови давньоукраїнська й давньоросійська звичайно не розрізняли послідовно прикметника атрибутивного від предикативного, — обидві ці форми пам'ятки знають із закінченням йменним або з займенниковим, хоч форма йменникова (коротка) вдавнину була дуже часто. З бігом часу розвиток цих форм ішов зовсім неоднаково в мові російській та в українській. В мові російській із часом зазначився великий нахил йменникової форми до предикативності, чому вкінці в літературній російській мові запанувало повне розрізнення цих форм: займенникова форма стала формою атрибутивною, а йменникова — тільки предикативною, напр.: Шла красная дѣвица, але: Дѣвица красная, Бура сильная, Хорбшая дорога, але: Дорога хороша і т. ін. Як бачимо, форми розрізняються навіть наголосом.

Нічого подібного українська мова не знає: вона нічим, крім відповідної інтонації, не розрізняє форм прикметника атрибута від предиката: Йшла гарна дівчина, або: Дівчина гарна. Цебто, — предикативність в українській мові не зв'язана конче з іменниковою формою.

Знайти повну послідовність в уживанні форм атрибутивних і предикативних у старій мові науці ще не вдалось. Фр. Міклошич у своїй Складні 1883 р. ст. 132 § 9. твердив, ніби йменникової форми прикметника вдавнину вживали тоді, коли йменника й його прикметника вживано вперше, як невідомого; коли ж це були речі вже відомі з попереднього, то вживалося форми займенникової. Є. Істрина правдиво вказує („Извѣстія“ 1918 р. т. XXIII кн. 1 ст. 42-52), що на

практиці це Міклошичеве твердження не виправдується. Сама Є. Істрина виставляє інше розрізнення: Вдавнину займенникової форми (повної) вживали тоді, коли прикметник визначав ознаку звичайну, відому, неважливу; навпаки, йменникова форма підкреслює ознаку сильнішу, звертає на неї увагу (ст. 51-52). Але й окреслення Істриної практично так само оправдується не завжди.

Таким чином нерозрізнення прикметників атрибутивних та предикативних в українській мові — це явище не нове, але стародавнє; тільки з бігом часу йменникові форми зникали в нас все більше та більше, бо запанували форми займенникові.

Таким чином в українській мові атрибути-прикметники відносні та присвійні мають кінце по одній формі: відносні завше займенникові (повні), присвійні завше йменникові (короткі), але прикметники якісні вільно мають обидві форми. Сама мова, як бачимо, пильно розрізняє всі атрибутивні форми.

Прикметниковий атрибут розуміється в широкому значенні, — ним може бути не тільки прикметник, але й займенник прикметниковий, числівник порядковий, дієприкметник. Напр.: Мої діти зберуть урожай, Гр. Праця єдина з неволі нас вирве, Гр. Приїхали обидва брати.

За атрибута можуть бути всі форми дієприкметника (звичайно з прикметниковим значенням): І нечуваний сміх залунав навкруги, Олень. Де ж тії пестоші вітру летючого, Олень. Раз добром налите серце ввік не проколоне, Шевч. Вломились напружені крила, М. Вор. Віють з поля чудові пахоші від нестиглого зерна, Коцюб. Всі давні форми дієприкметника на *-чий, -щій, -вший, -ний, -тий, -мий* у нашій мові давно вже зовсім зприкметникувалися, чому в реченні правлять за атрибута. Прикметник показує тільки пасивну ознаку субстанції, тоді як дієприкметник — ознаку активну, з певною частиною предикативності ще й тепер, чому дієприкметникового атрибута Шахматов зве предикативно-атрибутивним (Синтаксис I 284).

Дієприкметниковий атрибут в україн-

ській мові здавна вже зовсім утратив іменникову (коротку) форму, і тепер знає тільки форму займенникову (повну): ранений, битий, невсипущий і т. ін.; у нас тепер зовсім неможливі такі форми, як: ранен, виплекан, викохан, бит, невсипущ (вони звичайні в мові російській). В цім відношенні дієприкметники пішли за формою відносних прикметників, що так само в назовнім чол. р. однина може бути тільки повна (займенникова) форма.

Як знаємо, сполучення кількісного числівника або збірного слова з родовим множ. в відмінках назовнім і знахіднім приймаємо за неподільне ціле (підмет або об'єкт): сім днів, скільки людей, багато коней, див. вище в розділі: числівниковий підмет. Але в непрямих відмінках, цебто в родовім, давальнім, оруднім і місцевім ці форми розчленовуються, й такий числівник чи формі прикметникується (ад'єктивується) й стає атрибутом: сімох днів, скількома людьми, на багатьох конях і т. ін.

До одного йменника може бути два або й три атрибути. Коли ці прикметники неоднорядні, цебто такі, що один вияснює одного, тоді вони сприймаються за одноцілий атрибут, а тому таких прикметників комами не розділюємо: Це така добра людина. Запалили у сусіда нову добру хату, Шевченко. Козак був підперезаний широким шовковим поясом, А. Чайківський. Коли ж атрибути однорядні, цебто подають зовсім близькі ознаки, висловлені прикметниками одного виду, тоді їх розділюємо комами: „Він добра, сердечна, щира людина“, й саме таке речення приймаємо за стягнене.

Жива українська мова, особливо мова пісень та Дум, пишавється в таких формах атрибута, що вони одного кореня з своїм іменником. Ось трохи прикладів із Дум: На високу висоту 91 (вид. Ф. Колесси), Буду його во вік вічний пам'ятати 143, Буде слава славна 87, У сірій сімряжині 114, Сирая сирця 64, Йде чужа чуженина 115, На чужій чужині 111, Хвилешна хвиля 92. 94 і т. ін. У Т. Шевченка: Як тополя хилилась молодичья молодая 228.

Кращі наші стилісти люблять цю форму й охоче її вживають. Так М. Риль-

ський у „Гомоні“ 1929 р. пише: В дальню даль ідїть 70, Доля слави славної мені не прирекла 7. В „Пані Тадеуші“ 1927 р.: Багато збіглося на диво дивнеє 281, Воля вольная пишалася тоді 301, Аж покотилася у дальню даль луна 318 і т. ін.

Прикметник, як прикметникове пояснення, завжди парується зо своїм іменником, цебто уподібнюється йому, творячи з ним міцну синтаксичну пару; згода між ними повна: в роді, числі й відмінку. Про це докладно розповідаю далі в ч. III. Але в українській живій мові часом бувають цікаві порушення цього, коли прикметник не відмінюється, напр. Млр. сб. Морд.: Перед віськом Морозенко в орон-конем вигравас 194, Жаль мені сив-конишенька 66 і т. ін.

Поміж іменником та його атрибутом звичайно нічого не ставиться, — сполучення їх безпосереднє. Але жива народня українська мова часто ставить між ними частку, що помітно підкреслює атрибута. Цю форму часом знаходимо й у письменників, що добре знають живу мову. Так, у „Хмарах“ Ів. Нечуя Левицького ст. 226 читаємо: Чи вже ж мої пироги *та* недобрі?

Звичайне місце прикметникового пояснення в реченні — перед своїм керівним іменником; але коли хочемо звернути на нього більшу увагу, часом ставимо його по йменнику: Вода з зелена хвилюється, — тут прикметник підкреслюється сильніш, як у реченні звичайнім: Зелена вода хвилюється. Але в реченні бездієслівнім постпозиційний атрибут, як ми казали вище, сам стає предикатом: вода зелена.

Поет і добрий стиліст завжди звертає пильну увагу, де саме поставити атрибута. Це бачимо ще з Слова о полку Ігоревім XII в., де це розставлення завжди бездоганне. Напр.: Боянъ бо своя вѣщія персты на живыя струны воскладаше. Не буря соколы занесе черезъ поля широкая, — галици стады бѣжать къ Дону великому. Тамо лежать поганыя головы половецкыя.

Постпозиційний атрибут при назві особи може бути його сталим епітетом або прізвищем: Володимир Великий, Ярослав Мудрий і т. ін.

Часом атрибут так міцно прив'язується до свого слова, що зливається з ним у одне слово, напр.: Новгород, добридень, добривечір і т. ін.

Дотримуючись формального принципу в складні, треба вважати за атрибута тільки прикметника або слово зприкметниковане; з цього формального погляду йменник правити за атрибута не може. Власне такого погляду держався Потебня та його учні, особливо проф. Д. Кудрявський. Справді, зійшовши з формального погляду, стаємо на дуже слизьку дорогу. Так, шкільна наша граматики зве атрибутом усе те, що відповідає на питання: який? чий? скільки? А на ці ж питання можна дати найрізніші відповіді. Напр.: який дім? — з дерева, без стріхи, на продаж, з дорогого каменю і т. ін. Це буде значеневий погляд на атрибута, і він сильно поширює нам число атрибутивних форм, бо розглядає атрибути, висловлені йменниками або й окремими словосполученнями, що справді своїм значенням сильно наближуються до атрибута. Розгляньмо й ці форми.

Іменник у родовім відмінку — сам чи зо своїм прикметником — на питання *чий, який* може бути атрибутом в реченні, як родовий приналежности або якости; такий родовий звичайно можна легко обернути в відповідний прикметник: Гріє здалека землю усмішка весни, Олесь (весняна усмішка). В вікна сонце снопи золотого проміння вкидає, М. Черняв. Лежить печать мовчанья на сотках старечих уст, Фр. Пор. ще: чоловік високого росту, людина старшого віку й т. ін., див. про це докладніш в частині IV про відмінки.

А то такий родовий уживається з прикметником *з, із, до:* Червоніло ціле море колосків з пшениці, Коцюб. Охоти до співу не маєм, Куліш. Вітер з півночі реве завиваючи, П. Залозний. Пор. ще вирази: горох при дорозі, собака без хвоста, подоріж по горах, надія на спасіння, хто з нас піде і т. ін. Приклади з Шевченкового „Кобзаря“: З осоки коси 3, А без долі біле личко як квітка на полі 16. Розпитаю шлях на Московщину 23, Личко з чорними бровами 24, Пташка без волі 32 і т. ін.

Замість такого родового йменника українській мові властивіший прикметник приналежності; напр. у Коцюбинського: Лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Незабаром Харитина мати одужала. Молодиці вижали в довіне жито, хресний батько Харитин звіз хліб у стодолу. Навпаки, — російська літературна мова прикметника приналежності знає дуже рідко, звичайно з правила вживає родового; під цим російським впливом часто й наші письменники зовсім неслухно оминають прикметника й пишуть: *Твори Шевченка* замість *Шевченкові твори*.

Ці форми — надзвичайно стародавні. Мова давньоєврейська по самій своїй будові кохавється в формах родового приналежності (по слові т. зв. status constructus), що вплинуло взагалі й на мову слов'янських перекладів. Але цікаво, що ці родові (їх заховано незмінно в мові грецькій) церковнослов'янська мова дуже часто передає присвійним прикметником. Напр. Пс. 1²:

כִּי אִם בְּחֹרֶת יִדְוֶה הַקֶּזֶז

ki im be torat Jehowah chefco, Но въ законѣ Господни колѣ его, Але в законі Господньому воля його. В оригіналі: „в законі Єгови“, цебто родовий приналежності, що вже старослов'янська мова переклала присвійним прикметником. А це все вказує на глибоку давнину обох форм, а також на те, що мовам слов'янським питоміша форма — присвійного прикметника, а не родового приналежності.

Жива народня українська мова знає головню форму присвійного прикметника, а вже наші кращі стилісти просто кохаються в ній, завжди старанно оминаючи родового приналежності (genetivus possessivus). Ось приклади з перекладу „Пана Тадеуша“ М. Рильського 1927 р.: У пащеку ведмежу 118, Кубло вороняче 288, Голови дитячі 72, Мої дитячі годи 97 Його дитячі дні 291, Іграшки дитячі 304, В снах дитячих 100, Заячі гриби 78, Лапи заячі 292, У молодечих снах 100, Країни отчої 306, Чортяче діло 126, З дитинних літ 61; розуму бабському 288, Сили бісівської 304, Вознесенський стрій 163, Отецьке горе 143; Гу-

сині табуни 277, Ім'я Зосине 215, Очі Зосині 199, Орлині поклики 278, Павин хвіст 72, Теліменині очіци 141; Пастуші огні 200; Веселковою млоку 72, Графова голова 117, В графових словах 141. Домейкове нещастя 125. При дядькових дверях 207, Еолові арфи 200, Казковий велетень 306 і т. ін.

„Дон Хуан“ С. Черкасенка 1930 р.: Слів Каталіонових 13. Слуга маркизів 13. Кінь Дон Хуанів 22. Панового коня 65. Нахабством Лепореловим 93.

„Місто“ В. Підмогильного 1929 р.: Борисові відвідини 176. Консерватизм поглядів Борисових 176. Відпустові посвідки 113. Степанів вигляд 233. Цигарка хлопцева погасла 59. Знайшов своєю ногою сусідчину 217.

Шевченко просто кохався в присвійних прикметниках. Так, у „Кобзарі“ знаходимо: Петрової мови не чуть 136. Синю господарю 156. Олексійв друже 227. Синьою водою Дніпровою 273. Дніпрові дівчата 274. Собор Мазепин 325. На Дніпрових горах 326. Іменем Христовим 331. Голови козачі 321. Води Дніпрової 242. Батькова дитина 343. Царева війна 362. Катриного брата 408. Сотникова хата 432. Чобітки шкапові 458. Максимову хату 492. Вдовин син 494. Хутір бондарів 535. Пророче слово 540. Черво чернече 566 і багато т. ін.

Коли мавмо не присвійного прикметника, а родового приналежності, то до нього звичайно ставлять питання *чий*, цебто значенево він править за атрибута. Але на родового приналежності (хата батька) можна дивитися й зовсім формально, цебто ставити питання тільки родового відмінка *кого - чого* й приймати його за йменникове пояснення, за об'єкта, як на тім настоєво Потебня („Изъ записокъ“ I-II 101-102), а за ним і Д. Кудрявський (Введеніє въ языкознаніє, 1913 р., ст. 115). Так само можна дивитися й на дійменника: У мерти я права не маю, Дн. Чайка; „права не маю“ якого — „умерти“, або: „не маю права“ чого: „умерти“ (вмертя, смерти).

Часом атрибут вазначається навіть окремим словосполученням: Він пан на всю губу, Номис, — тут на всю губу сприймаємо за атрибута до слова *пан*.

Як відомо, дієйменник (інфінітив) повстав із дієслівного йменника, чому в реченні заховав усі свої стародавні синтаксичні ознаки. Як колишній іменник, може сприйматися в реченні й за родовий відмінок, а тому й бути прикметниковим поясненням (атрибутом) на питання *який* чи *чого*, напр.: Він майстер танцювати, Трапився випадок поїхати і т. ін. Такі приклади наближуються до прислівникового пояснення цілі, але значенно їх можна приймати за атрибута; характер родового відмінка в такому дієйменнику означається тут ще й тим, що він стоїть зараз по йменнику, цебто постпозиційно, як: майстер танцю, випадок подорожі.

Як знаємо, займенник — це така частина мови, що в одному збірному слові об'єднує різні значення цього слова, це ніби абстрактний підсумок цих значень. Ось через це йменникові займенники: *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони, хто*, що не паруються з прикметниками, цебто не можуть мати при собі прикметникового пояснення. Справді, не можна атрибутивно спарувати особового займенника з прикметником, — такий прикметник конче стане за присудка (при допоміжному дієслові); не говоримо: *Сердитий я пішов*, але може бути тільки: *Я пішов сердитий*. Але окреслені прикметникові займенники можуть паруватися з особовими займенниками: *я сам піду, він один живе, ніхто інший не прийшов* і т. ін.; правда, тут *сам, один* мають значення й прислівникового пояснення. В таких реченнях, як: „Бідний, ти пішов“, слово „бідний“ не в атрибут до „ти“, — це до нього прикладка.

Часом атрибут може бути висловлений прислівником, напр.: *Тільки брат прийшов, Виїхати на довго важко* і т. ін.; тут *надовго, тільки* значенно грають ролю й атрибутів, хоч формально близькі й до прислівникових пояснень.

Я вже зазначав, що в нашій мові атрибутивні відношення легко переходять на предикативні. Для глибшого зрозуміння цієї природи зазначу ще, що часом другий ступінь прислівника може легко наближатися до атрибутивного характеру, напр.: *Невірний гірше турка, Номис; тут гірше* сприймаємо за *гірший*, а це в яже іменникового атрибута з атрибутом дієслівним, цебто з прислівниками; про цю зміну присудкового прикметника на прислівника докладніш розповідав я вже вище. Чисто прислівниковий атрибут у нашій мові не буває, але не рідкий у мові російській, напр. у Крилова: *Выбравъ ночью потемнѣй* (Шахматов: Синтаксис I 288-289).

Література. А. Потєбня: „Изъ записокъ“ I-II 99-104, III 129-261. Атрибутивность существительнаго. Д. Овс.-Куликовскій 56, 217-220, 229-232. А. Шахматов: Синтаксис, 1925, 1 19-20, 21 (§ 21), Определение 283-304. Н. К. Груевскій: Очерки II 63-65, 122, 125-126, 136, 205-206, 207. Е. Будде: Основы синтаксиса 13, 28-30. Буслевъ: Истор. грам. § 125 ст. 128, § 239 ст. 233-235. Е. Будде: Къ ученію о синтаксисѣ простаго предложения, 1894 р., ст. 219-220. Т. В. Докучаевъ: Чѣмъ выражается опредѣленіе, „Пед. Сб.“ 1891 р. т. II кн. 3 ст. 288, 296. Miklosich: Vergl. Synt. 132-39. Д. К (удрявскій): Опредѣленіе, „Энцикл. Словарь“ Брокгауза, півт. 43 ст. 42, 1897 р. Д. Н. Кудрявскій: Введеніе въ языкованіе, 1913 р., ст. 115-116. Е. С. Истрина: Употребленіе именныхъ и мѣстоименныхъ формъ имевъ прилагательныхъ въ Синодальномъ спискѣ I Новгородской летописи, „Извѣстія“ 1918 р. т. XXIII кн. 1 ст. 33-62. Е. С. Истрина: Синтаксическія явленія Синодальнаго списка I Новгородской летописи, „Извѣстія“ 1919 р. т. XXIV кн. 2 ст. 139-144, § 26: Опредѣленіе. Е. Ф. Карскій: Наблюденія в области синтаксиса Лаврентьевскаго списка летописи, „Извѣстія“ 1929 р. т. II кн. 1 ст. 42-43. Е. Ф. Карскій: Бѣлорусскія II, 3, ст. 125, 128. А. М. Н.: Die Stellungstypen des lateinischen attributiven Adjectivums, „Ind. Forsch.“ 1911-1912 р. т. 29 ст. 1-222. Н. Р. Миловъ: Поясненіе им. сущ., им. прил., глагола и нарѣчія другимъ им. сущ., им. прил. глаголомъ и нарѣчьемъ въ синтаксисѣ русской рѣчи, „РФВ“ 1914 р. т. 72 кн. 3-4 ст. 29-32.

Іван Огієнко.

Недуги мови.

4. Мовний безлад.

З того, що досі появилось у „Рідній Мові“ про мовні недуги, слідує, що годі провести докладну межу, яка ділила б їх

виразно. Ми бачили, що плутання¹ нагадує нам в одному ікання,² в другому

¹ РМ Том III (1935 р.) стор. 357-8.

² РМ Том II (1934 р.) стор. 475-8 і 519-522.

белькотіння, через що інколи трудно навіть рішитись, куди належало б приділити той чи той рід мовної недуги: до ікання, плутання чи белькотіння. Нейнакше була б справа й з цією мовною хворобою, що її хочемо описати, коли б не те, що виступає вона звичайно в дітей, що хворіють на хорю, або недугу св. Віта.

Хорю об'являється найчастіш між 7 і 16-им роком життя, й триває звичайно коло 3 місяців. Одначе нерідко переходить також у хронічну, або її сліди залишаються головно в ділянці мови. У хлопців вона рідша, зате частіш виступає в дівчат (відношення полів 1:3). Звичайно чіпляється дітей тих батьків, що терплять на істерію, неврастенію та ревматизм. Визволює її жах, гнів та боязнь, подібно як епілепсію. Заповідається зміною настрою. Дитина стає з початку плакливою й дразливою, згодом виступають у неї на обличчі незаметні мимовільні рухи, що переносяться опісля на інші частини тіла: пальці руки, рамена, ноги. Рухи ці щораз то кріпшають, перерви між ними стають коротші. Хворий не зуміє вдержати нічого в руках, його хід непевний, постійно морщить чоло, затискає уста й т. ін. Під час сну рухів тих звичайно нема.

У цих то дітей, що захворіли на хорю, виступає ота відміна мовної недуги, що зветься мовним безладом. В дечому нагадує він ікання, в іншому белькотіння, а нерідко наближається до плутання.

У нездужаючих мовним безладом звуки дістають носову відтін, а зближені до себе бренинням, інколи трудно відрізняються. Так ото з одного боку маємо те, що в белькотінні (носова мова), з другого ж те, що в плутанні. До того долучаються деякі моменти, що нагаду-

ють ікання. Мова затинається, хворий задержується на якомусь складі, а то частіш на одній із приголосних, і не годен докінчити слова. Але коли в іканні недужий тільки не може вимовити тієї чи тієї приголосної, то в безладі він ще й змінює її до непізнання, значить поступає подібно, як белькот. Понадто ікання виступає чи на початку, чи на кінці слова, й в одному слові зупинка буває тільки одна. Також заїка легко вимовляє слова, коли їх за кимось повторює, або коли він на самоті. В мовному безладі зупинка може виступити на кожному складі слова, так що в одному слові може їх бути стільки, скільки воно лічить складів. На добавок хворий пильнує повторити безупинно ту частину слова, чи той склад, що з ними вже встиг упоратись, наче б боявся, що згубить їх. Врешті виголошування слів до спілки з кимось не помагає ані трохи в мовному безладі й хворий всеодно затинається.

В тяжчих випадках виступає цілковите мовне розгублення. Недужий не вмів вимовити навіть слова, тільки голос уподібнюється до блейння, песячого гавкання, та вовчого виття, або нагадує неартикуловані звуки інших звірят.

Мовний безлад зникає разом із хорєю, якої об'явом звичайно буває, і тому не вимагає якихось відрубних заходів. Але в часі нездужання треба хворого стримувати від говорення, а вже бодай запобігати тому, щоб говорив у хвилинах зденервування, чи якихось інших психічних зворушень. Тільки коли після уступлення хорей мовний безлад, чи деякі його симптоми залишаються, треба звернутися за порадою до спеціаліста мовних хворіб.

Кауєцун. Петро Кривоносок.

Лайка в українського народу.

Роман Уласа Самчука „Кулак“.

I.

Словник лайок у кожного простого народу на цілому світі надзвичайно великий та барвистий, бо всі народи світу

люблять підкріпити своє звичайне слово конче й відповідною лайкою. Є народи, що кохаються в найбруднішій лайці, живляючи її просто „для окраси сти-

лю", от хоч би напр. італійці, а особливо іспанці; від італійців їхня лайка поширилась по Хорватії та Сербії. Кидається в вічі, що деякі народи римо-католиків кохаються в найвибранішій та найбруднішій лайці, напр. лайка в сестру, в святих (особливо в святого, що ви носите його ім'я), а навіть... у Бога та Божу Матір. Найменше лаються народи протестантської культури: данці, шведи, норвежці, англійці й інші. Не вміють лаяти й німці.

Східні народи здавна відомі своїми барвистими й найрізнішими лайками, а серед них звичайна лайка в матір і в Бога. Можливо, що лайку в матір занесли східним слов'янам татари. Турки навчили болгар, сербів, словінців та чорногорців найрізніших сильних лайок, серед них лайки в Бога, в Божу Матір. Лайка потурчених слов'ян з непотурченими завжди вертиться коло Бога й Аллаха.

У всіх народів більше лаються менше освічені класи, бо культура (правдива) здержує людину від лайки. Правда, в італійців та іспанців звикла до лайок навіть інтелігенція, а простий народ не скаже речення, щоб не вжити свого рого-Deo і т. ін.

Український народ, як і інші народи, добре знає лайку. Цю його лайку можна поділити на дві головні групи: 1. Лайка безпосередня, в другій особі, звернена просто до ворога; це звичайно грубі вирази найрізнішої барви, залежно від темпераменту ворогів. Словник цієї лайки звичайно „нецензурний“, неприйнятний для віддання його на письмі, тому над цим словником я буду спинятися мало. 2. Друга група лайок — лайки посередні, в 3-ій особі, не звернені до ворога, спокійні, як ознака мовного стилю людини. Оці лайки я головню й маю на оці в цій статті.

Від глибокої давнини український народ умів лаятися „на всі заставки“, але звичайно наша лайка спокійна, а Бога ніколи не займає. Лайка посередня, в 3-ій особі, або й спокійна в особі 2-ій — це звичайна ознака великої кількості нашого народу. Є багато людей, що в них легка лайка стає звичайною мовою. Лайливий стиль часом уважається за

ознаку дорослості, і парубчак із насолодою зачинає вживати його, щоб показати, що він перестав уже бути дитиною. Часом цілі родини йнакше й не говорять, як лайливою мовою; звичайно, лайка в їхніх устах губить свою остроту й стає постійною „соромницькою“ мовою. Для свіжої людини, особливо інтелігента, ця мова видається разяче-брудною, соромницькою.

Прийнято, щоб діти не говорили цією мовою. Буває, що ціла родина вживає лайливого стилю, але дітям — невільно; вони тільки прислухаються, навчаються й прекрасно розуміють її. Зате зібравшись самі, такі діти з насолодою говорять між собою найвибранішим лайливим стилем. Жінки завжди оминають цього стилю, але головню „на людях“, бо при потребі відразу показують, що знають лайки не тільки звичайні, але й подвійні й потрійні (двоповерхові, триповерхові, а то й семиповерхові).

Лайлива мова сильно поширена в нас серед простого народу, головню ж серед етично неміцної частини його: розбишачької молоді, п'янилого робітництва та „соціалістичної“ частини, взагалі ж серед людей мало моральних. Лайка звичайно йде в парі з найбруднішими соромницькими виразами та густою прощацькою мовою. Людину такої культури легко пізнаєте вже й по тому, що вона без кінця плює через губу або чвіркає змосковська через зуби: барвисто вилається й плює.

Статочні родини не вживають лайки й рішуче здержують своїх від неї. Коли це старші люди, то не дозволять, щоб у їх присутності чортикали чи матюкали. Не дозволяють цього й на поважних зборах. Добрий тон завжди вимагає повздержатися від соромницького виразу перед старшими, чого сильно дотримувались до Революції. По Революції впину стало менше, й лайки сильно поширились.

Перед старшою жінкою прийнято не говорити ані соромницького виразу, ані лайки. Вихований в добрій родині не дозволить собі сказати такого виразу й перед молододою дівчиною. Але парубки без стриму в мові часто говорять із

дівчатами вишукано лайливою й соромницькою мовою, через що й дівчата добре знають цю мову, а в разі потреби дадуть відповідь, не гіршу від хлопців.

Взагалі треба визнати, що в нашого народу існує величезний словник лайок, з багатьма варіантами по наших закутинах; словника цього цілий народ дуже добре знає, тільки не всі його вживають, бо більшість народу — люди статечні — такі вважають його за соромницький. Але розперезавшись, у разі потреби, всі вміють показати багатство власне цього лайкового словника.

Частина лайкового словника давно вже стала в нас такою звичайною, що не вважається за соромницьку, — її вільно вживають, як буденної розмови. Вживають цього стилю навіть у мові поважній, де, здавалося б, їй зовсім не місце. В найтрагічнішій оповіданні часто почувте й якусь „лайку“.

Походження лайок надзвичайно давнє, і вони в усіх народів міцно зв'язані з клятвою, бо з неї й повстали. Пізніше, вже під впливом християнства, повставали нові роди лайки. Як це не дивно, але християнство не припинило лайки, — воно тільки надало їй трохи іншого стилю, поплутавши старі вірування з новими. Власне глибоке закорінення лайки до народної мови, вишукано-величезний розмір лайкового словника красномовно свідчать, як мало ходило духовенство цілого світу коло правдивого виховання свого народу.

На помітне закохання українського народу до лайки вказував іще автор першої граматики української мови на сході, А. Павловський 1818-го року. Поширена легенда, ніби українці навчилися лайки від росіян, — ця легенда нічим не доведена, бо росіяни не вміють так барвисто лаятись, як українці. Лайка росіянина зовсім відповідає його реальному практичному поступованню: він зразу „заїде“ в матір, „пустить матюка“ та й по всьому, а далі конче зробить своє. Навпаки, — українець насолоджується в лайці, ділить її на сотні ступенів і добирається до ваших печінок спроквола, ступнево, щоб уже десь аж наприкінці розпалитися й „загатити по-

московському в батька-матір“. Українець — поет у своїх лайках, філософ, його лайки занадто зв'язані ще з давнім прокляттям, а більшість їх — побажання; він часом може лаяти від „широкого серця“ й свого приятеля, лаяти „так“, — „хіба ж я на тебе серджусь“? Тут лайка часто переходить у просту насмішку або навіть у мовні перегони: хто краще, більш барвисто лаяється. І тільки в людей маломоральних така мова набирає особливого забарвлення й стилю „плювать-розплювать“. Але треба підкреслити, що навіть такі люди зовсім не знають лайки в Бога чи в святих.

II.

Оце недавно вийшов роман Уласа Самчука: „Кулак“ (Чернівці, 1937, 279 ст.). Мова цього роману настільки жива народня, що автор докладно передає навіть народні лайки. Усі дієві особи в романі без кінця говорять барвистим лайковим словником, а часто навіть сам автор, говорячи від себе, вживає такого ж лайкового стилю. Подаю тут усі ці лайки власне з Самчукового „Кулака“, як матеріал для нашого лайкового словника. Не знаю іншого твору в українській літературі, де б цей лайковий словник був представлений так повно, як у „Кулаці“. Лайки тут справді широконородні; лайливий стиль — це буденний стиль волиняка, а правдивіше — цілого українського народу. Самчук виводить декілька типів і не українських, але всі вони лаються однаково, бо всі мають „лайливий стиль“ своєї мови, як звичайний. Звичайно письменники оминають цю частину неписаного словника нашого народу, але вона така велика й помітна, що Самчук, наслідуючи широконародню мову, без кінця вживає й простацьких виразів, а разом із тим — і лайок. Через це його роман „Кулак“ — став тепер за найкраще джерело для вивчення українських лайок. Звичайно, підходжу тут до цього виключно як мовознавець, а не як мораліст, — ці можуть поставити й інше питання: чи варто до такої величної української мови вносити й цей лайливий стиль. На кінці цієї статті рішуче відповідаю: не варто, бо цей

стиль не збагачує нашої літературної мови.

Лайку У. Самчук скрізь підкреслює й дочуває, бо вона — притаманна серед здеморалізованої частини нашого народу. „Галас і лайня виповнили подвір'я“ 46. „Хтось протяжно, з виразом глибокого захоплення гукав і лаявся в матір, постукуючи в двері кулаками“ 20.

Як зразок звичайного стилю (говорять два більшовики) можна подати:

— „Кто там?“

— Йосіф Китай.

— Якого чорта?

— Товаріш Саша, я тільки на минуточку.

— Пізно вже... Не буду ж я з-за якогось дурня Йосіфа Китаю цілий день у канцелярії пухнути“ 64.

Це зветься „мужицькою мовою“. „Ви мені не забивайте баків всякими натяками“, протестує одна дівка особа в романі проти незрозумілої інтелігентської мови. — „Ти мені кажи простою, як сокира, мужицькою мовою. Відрубав і в“... 93.

Часом дехто протестує проти такої „густої“ мови, але рідко: — І що за звичка? Все ма', та ма'... Москалі ми, чи що? запищав якийсь довгоший дядько 79.

Найчастіша українська лайка — це в чорта. Вона ж і найстаріша. Українська мова давно загубила прийменника *к* з давальним, але в виразі: „к чорту“ він полишився незмінно аж досі (як і в виразі „к святам“; у гуцулів це дало: $k > g > d$, напр.: *d* нему). Уживання чорта в мові, чортикання — питома ознака української мови. Є люди, що без чорта речення не складуть, ціла мова їхня — чортикання. Статочні люди борються з тим, але це звичайно мало допомагає, бо всі віряють, що чорт невідступно пильнує людину, як і ангол-хоронитель. Чортикання в нас іще дуже свіжо зв'язане з заклинанням, а тому ще міцніше тримається. Пор. у Самчука: клянусь чортом 111, Псів усіма чортами проклинають в'язні 86. Для зрозуміння чортикання цікаве оце твердження Самчукове: „Він просто покірний настирливому своєму чортові, який сидить у кожній людській оболочці й під'юджує на все

зле“ 82. „Я люблю працю. Це просто мій чорт, — він сидить десь тут у мені й мучить мене“ 170. Написати так міг тільки автор, що сам глибоко вірить у цього чорта, що зжився й освоївся з ним, як із своїм рідним. Ціла мова „Кулака“ показує, що це так: чорт у цій мові займає найперше місце, як у мові дівчих осіб, так і в мові самого автора.

Повір'я, що чорт може легко вхопити чи забрати людину до пекла, глибоко поширене в нас із найдавнішого часу, і з того часу в нас повстало й заклинання, побажання або лайка: чорт тебе забери або візьми. Ось приклади з „Кулака“: Таких рук, чорт бери, мільйони 42. Сам чорт його бери 58. Ну ж, чорт бери 107. Йдемо, чорт бери 113. От воно, чорт би його забрав, ціле життя 52. Чорт би забрав усіх матросів 97. Чорт би його забрав 158. Чорт би вас забрав 239. Забрали його нарешті чорти геть 43. Тьху, чорти б забрали 164. Не взяв його чорт 129. Сам чорт тепер не піймає 7. Був, та його чорт злизав 5. Певне сюди належить і вираз: Послухали чорт батька зна кого 242, = Послухали, чорт би забрав його батька, чорт зна кого, або: Послухали, чорт його батька знає, кого.

Вираз „чорт бери“ (замість: чорте, бери) — це надзвичайно давній вираз уживання назовного замість кличного (з російським це немає нічого спільного). Цей вираз „чорт забрав“ такий поширений, що в людей, які чортикають, він заступив, скажемо „куди йдеш“ на: „куди тебе несе“, цебто чорт: Куди його чорт поніс 155 (цебто: куди пішов).

До цієї групи відношу й такі лайки-чортякання, як: Все до чорта в зуби пливе 133. Лев послав до чорта такого знайомого 70. До чортової матері 46. Пidem, ані — то к чортовій матері 237.

Старовиною віє й від цих чортикань: Чорт ім у пельку 148. А ліс шумів, мов чорт 213. Закропимо, мов чорта, святою водою 95. В чорта в запічку 94.

Називання чортом людини, навіть близької, звичайна річ: Дай, чорте, закурити 44. В казані вариться 58 чортів 77. Хто там, чорти, в вас бунтує 103. Чорти, дияволи 101. Нюхає чорт 80. Але били... чорт 95.

Коли вистачить одного чорта, щоб набити людині лиха, то для надання лайці чи прокляття найбільшої сили чортикають на сто чортів: Послав його до ста чортів 71. А мене сто чортів дернули 96. Ну тебе до ста чортів 65. Всіх подібних гнатиму під сто чортів 239.

Чорти водяться в копанках, а тому найвищою мірою лайки буде: Цур йому, — сто копанок чортів 131.

До чорта часто додається відповідного прикметника, питомого для людини, яку лають: Чорт старий то, а не умивальниця 63. І чого він, чорт старий, виправдується 56. Вошивий чорт 86.

Прикметник „чортів“, „чортова“ дуже часті: Ну, чортів сину, кажи 23. Ну, чортів гнітю, чекай 51. А, чортова наволоч 93. „Коб“ та „коб“, — Волинь чортова 93. Чортова матросня 95. Ми, чортові діти, влізли в багно 132.

Надзвичайно цікавою рисою українського чортикання є те, що вираз із чортом став у деяких випадках звичайним, навіть заступаючи займенника. Це свідчить і про глибоку давність подібних виразів. Таких форм дуже багато, подаю тут тільки те, що дає „Кулак“.

Хто. Замість *хто* вживають „який чорт“: Це який чорт розляпав 203. Який чорт сподівався 131. Який чорт говорив вам про це 255. Замість „хто його знає“: Чорт його знав 113. 10. Чорт їх знав 185. Кий чорт (російське: Кой чорт) його прочитав 112.

Ніхто: А куди — сам чорт не розбере 80.

Нікого, нічого: Ніякого чорта, крім лісу 13. Ні чорта він не розумів 34. В очах його ніякого чорта, крім всепрощення 41. Ні чорта не знав 113.

Чого: Якого чорта сміттям валятися 45. Якого чорта перлися ви туди 90. Якого ти чорта пінишся 167. Якого ще чорта 202.

А то вираз із чортом заступає прилівника.

Дуже, багато: А ніч до чорта темна 7. До чорта хитрий 209. Я його чортячо високо цинив 274. На ринку до чорта дерева 245. А бюро до чорта бере си-

ли 224. Я йому до чорта все обіцяв 64. Сили в мене до чорта 114.

Або й прикметник: сильний, великий: Чортів холод 134. Тут стільки чортівської праці 217.

Зовсім: Він геть к чорту забув про всяки там мостики 12.

Защо, нащо: За якого ж чорта його розстріляли 40. Але на якого чорта дертися 126. На чорта тоді й руки 170.

Нема: Купця чорт має 147. Штиків чорт ма 95.

Там, або зайве: Який у чорта принцип 273. Де там ще в чорта границя 46. І де та свинська границя в чорта 8.

Нікчемне; паскудне: Не одяг, а чорт зна що 19. Ет, чорт зна що 112. Думи чорт знає що лізуть 131. Цорт зна що 42. Іще чорт зна чого наговорила 132. Що тут за чортова пора 8.

Заперечення взагалі: Чорта з два дістане 55. Кий чорт алгебра 113. Особливо часто заперечення (ні!) визначається родовим відмінком: З таким збудуш державу, — чорта старого 123. Державу зробили? Чорта рогатого 96. Чортового батька 240. Так само: сучого сина! 97.

Як бачимо, чорт в українській лайці займає найперше місце. Не рідкі й інші назви чорта. Напр.: Чого воно (сонце) зійшло? Якого біса? 17. Геть до біса 34. Якого біса це 47. Отуди в біса 51. На якого біса здалися кому його рани 56. Чорти, дияволи 101. Та ну його до ста дияволів таке життя 133. Ось сатанський виродок 195. Росте тобі всяке чортовиння 104 і т. ін.

Звичайно, цим матеріалом далеко не вичерпується все, що можна сказати про чорта в українській лайці. Але все найголовніше У. Самчук ужив у своїм романі „Кулак“, на основі якого й написано цю статтю. В українській літературі не знаю другого письменника, крім У. Самчука, щоб так за панібрата обходився з чортом, як із чимсь зовсім рідним, своїм і близьким, здебільшого так, як робить певна частина нашого народу.

(Кінець буде).

Іван Огієнко.

До термінології курців.

Тютюн, як рослина буває: турецький, гаванський, махорка, бакун та квітковий.

Тютюн, приготовлений до вжитку, буває: люльковий, цигарковий, цигаровий, табака (до нюхання), прімка (до жування).

З тютюну роблять: цигари, цигаретки, цигарки (папіроси) та курять його в люльках, або й жують.

Цигари й цигаретки скручують із тютюну, загорнутого тісно в тютюновий такий лист; цигарки скручують із тонко різаного тютюну, загортаючи його в папірці, або набиваючи ним туткі (часом їх називають „гільзами“, що походить із німецького Hülse); цигарки часто курять, встромлюючи їх у цигарнічки, або дудки; курять також тютюн у люльках (не слід називати люльку чужим словом „файка“ — це зіпсоване в польській мові німецьке Pfeife).

Люлька складається з властивої люльки та чубука, або пипки.

Тютюну не слід палити (бо шкода), а слід його тільки курити, нюхати, або жувати.

Тютюн ніколи не „палиться“, а куриться або горить.

Тютюн носять у кашуку, в кисеті, в табакерці, а цигарки готові — в цигарниці.

Огонь до люльки, або до цигарки кресуть, або світять, огнем тим цигарку підпалюють, але курець її закурює й курить, а вона горить, або куриться, й урешті гасне, але ніколи не „палиться“. Палити можна в грубі, в печі, з гармати, але ніколи не слід „палити“ тютюну та цигарок, бо вони не призначені на спалення (знищення), а на курення.

Радість.

Сава Крилач.

Говірка с. Сушно п. Радехівського.

1. Назва села: Сушно; у місцевому говорі: Сішно; пожилці зуть себе сушенцями.

2. Назвиська: а) Баран, Пастух, Різак, Свистун, Скопик, б) Головчук, Салагуб, Смаль, Тетервак, Чуб. Назвиська групи а зв'язані своїм змістом з годівлею овець, що в селі сильно розвинена.

3. Прізвища: Дердюк, Гарасан, Петрас, Таразюк, Чорнобай і ін.

4. Частини села: Над річкою, В перегороді, Коло орєнди (колись була жидкоршма, тепер нема й жидівської крамниці), Від цвинтару.

5. Назви поля: панське (двірське), людське. Назви поодиноких частин поля: 1. четвертїни, поодинокі їх кусні наз. 2. стаї (1-3 га), якщо малі то: 3. півстаї; Місце, де сходяться стаї, це: суголовки; 4. загуменок (поле за стодолюю), 5. застінок, поле близько села, на північ від села наз. Під Шиглівкою, На Грабарці. Громадське пасовисько — болото. Капусту садяться на „капустяних городях“ (капустяні городі). Панівна „триполівка“: „в одній руці озимина“,

„в другій руці ярина“, „в третій руці парина“.

6. Праця в полі: горати, борка, борання, переборювати, відсипати, скородити й волочити, косити: на покїс (збіжжя падає на землю), або на стїну (скошене збіжжя спирається на нескошене); картоплї садити на скїбу або в скїбу; клїсти полукїпки, але складати копи.

7. Обора: будїнки: стїйня (на конї), хлїв (на корови), хлївець (на вівці; наз.: вівця, баран, скїп, бїрка), стодола, частїш: стадола, вона двотокова або однотокова, частини її: тїк, запїлля; при нїй часто прїбїк (прїбудок на полобу), сїнник (шопа на сїно), шпїхєр (будинок на збіжжя), ожерєт (стїжок солїми).

8. Знаряддя: плуг: сак, сачок, плужок, односкибовець, двоскибовець; сїварня, або сїялка (при нїй рильцє); жнивїрка, молотїльня, керат, млинїк, сїчкарня, циркулярка, телїжкї (підставка до плуга на колесах; тїльки в множині), борони, желїзнї й деревляні.

9. Дїм: хата, її частини: велїка хата, ванькїр, хатїна, сїни, гїнок.

10. О діж: мужчини: штані, холбошні (штани зо свого сукна), кабат (зо свого сукна), блюза, футро (кожух, критий сукном), світа; жінки: катанка, блюзка, спідниця, запаска або запаска, киптарик.

11. Місцевий словник. В дужках ( ) подано (якщо потрібна) форма літературна або пояснення слова: алé? (справді? на правду?), аптіка (аптека), батіг, батіво, безголів'я, боднар (бондар), в'аканц (вакансія), ведро (відро), весілля, вір (напр. до вишивання), вірізати (напр. діру в дощці), вістроїтися (гарно одягнутися), віт, або віт, ганяти (бігати без ціли), гострий, гудзік (гудзик), дзигар (папіроса або годинник), додому, журавель, завше, зарання (дуже рано, дуже скоро), збайдужіти, збіжжя, зілля, квасоля, керниця (криниця дерев'яна), керничкі (джерела на „болоті“, звич. у множині), колодязь (криниця з журавлем), комір, ксьондз (священик), листок (на

дереві й у книжці), мекати (вівці мекають), надоїсти (докучити), паркán, па-стух, півень, пчолá (бджола), селех або селезень (качур), слюб (шлюб), студня (бетонна криниця), Федь або Хведь, цип'ятко (молода курочка), шмат (багато).

12. Вислови: 1. „Треба ще раз з кінця повторити пробу“ (Нема розмежування: кінець — початок; див. Р.М. IV. 267-8). 2. „Рання весна“... 3. „...А він ка, я вже ходив“... (в оповіданні голов-но старших людей можна стрінати: = каже). 4. „Три булки хліба дала на парастас“ (Три хліби дала на парастас). Цікаве слово „шмат“, зн. „багато“. В сусідних селах воно не знане.

Вимова багатьох слів літературна (деякі цитую). Пародій слів чужих, чи мало вживаних, нема. Це певно тому, що село стоїть на високому культурному рівні.

Каміня Струм.
дня 28. III. 1937.

Ст. Олійник.

Закарпатські загадки.

1. Серéк селá бугол рíче (дзвін).
2. Борé реvé — кладé реvé (лапц).
3. Два брáта поганяються а поганяються, а нíгда ся не гóдни поговíти (голеса на вóзі).
4. Ідé в хáщу домíв здрíть, ідé в хáщи в хáщу здрíть (плéчі в чоловíка).
5. Четíре брáтя в еднóго корчá стріляють (дйкí в корови).
6. За горóв червéна курагóв (сонце).
7. Ідé пóлем — цоркóче, прíйде у вóду — буалькóче (корчáга).
8. Сидíть пáн на гáнку в черлéнім топáнку (блощíця).
9. Сидíть пáни на майдáні, прíйшов нечýстий дух та забíв кíшку у брíох (колóдиця).
10. Пóвна бóчка вивá, а шпúнту не мáв (яйце).
11. Не окнá не двéр — повнá хíжа людéй (дíня).
12. Ідé пóльом блíскать, прíйде в хáщу свíс-кать (пíлá).
13. По пúд стрíхи бíлі мíхи (зуби).
14. Пíском рíве, а гúзицев кóривь тíгне (гíла).
15. Малéньков, круглéньков в черопкú ся мé-че (óко).
16. Стоíть бáба на вúлиці, сто заплатóк на гúзні (капúста).
17. Малéньков, чорнéньков хоть якú колóду перевéрне (блихá).
18. Чотíре брáтя у еднй хíжі не мáють ни вóворів, ни двéр (орíх волóський).
19. Ни мáв ни рúк, ни нíг, ни очéй, а лíзе на пíд (дим).
20. На небí ся бíліє, свíтять а не грíв (мíсяць).

21. Плétу хлівéць на четвéро овéць, а на п'яту окрéме (рукавиця).

22. Ідé в горнéць чóрвий, а в горшкá чер-вéвий (рак).

23. Рáз лем притíсне та éзерь слів úповість (машингвэр).

24. Годún, годún, годунéць усíх дítей годовáв, як упáв, так пропáв, ниткó йогó ни сховáв (гор-вéць).

25. Самó себе їсть (свíчка).

26. Штó схóдить без насíння (сóнце).

27. Б'е а б'е, а некого не уб'е; а йдé а йдé, а нíгда не дíде (гóдинка).

28. Без обручів, без дінцá — пóвна бóчка вивнá (яйце).

29. Штó то за гíсть, штó сáм себе їсть (свíчка).

30. Малій, малій, малóшка справив хíжку на звíшка, у тй хíжці дéсять клíток, а в тйх клíтках по стó дítок (мак).

31. Бóжу хвáлу за хвíст тíгну (дзвін).

32. Не їсть, не п'е а все ся ківать (водá).

33. Скляні пóля — деревяні мéжі (вóвiр).

34. Едén млин — много голес на нím (гó-динка).

35. Цуравий Штéфан домí селóm свíні шевé (гребíнь на волóся).

Записано в жовтві — грудні 1934 р. в селі Івашковиця, Іршавської округи, на Закарпатті, від двох братів Юрка та Василя Мочанів (підлітків).

Записав Івн. Мих. Кириченко.

Задяє, лютий 1937.

Поширюйте „Рідну Мову“ серед своїх знайомих!

Стилістично-граматичні замітки.

Католицтво, а не католицизм. В Галичині по всіх виданнях панує форма к а т о л и ц и з м. На мою думку так писати не слід, бо це ж зовсім чужа нашій мові форма: закінчення *-изм* додаємо тільки в чужих словах, що в нашій мові не освоїлися. Закінчення *-цтво* (із *-ство*): „католицтво“ робить цю форму відразу живою, — своєю й рідною. Католицькі видання: „Нова Зоря“, „Мета“, „Український Бескид“ і багато інших завжди пишуть: „католицизм“, і цим ніби підкреслюють, що це нам чуже й нерідне. Це приклад, як у нас не звертають уваги на глибину духа нашої мови.

В'ячеслав походить із старослов'янського *Баштислава* або *Башислава*. Тут „вяще“ — це „більше“, цебо „Більшеслав“, пор. польське *Więcsław*, чеське *Václav*.

Талант — *талан*. У нас звичайно розрізняють ці дві слова: *талант* — здібності, *талан* — доля. Але в літературній мові віддавна вже не дотримують цього розрізнення, бо й *талант* змінилося на *талан*. Так, у „Блакитній троянці“ Лесі Українки (видання „Укр. Накл.“ ст. 71) читаємо: „Ну, це вже вам гріх нехтувати своїм *таланом*“. — „Які там таланти? У мене їх і зроду не було“.

Через — за в літературній мові мають однакове значення: як минає певен час. Рудченко, *Казки*: Буде у вас через місяць дитина І. 19, цебо: за місяць. Дії Ап. І. 5: Ви ж охрищені будете Духом Святим через декілька днів тих. Таке „через“ у західних наших говорах часто розуміють по-місцевому як „упродовж певного часу“, польське *przez*. Наше літературне „за місяць“ і „через місяць“ мають однакове значення.

Привертати в літературній нашій мові не має значення „вертати“. „Привертати“ — це повертати при їзді, навалити чимсь тяжким, нахилити кого до кого. В Галичині часто „привертати“ — це вертати, за польським *przywrócić*. Польське *przywrócić* перекладаємо: відбудувати, звісти, відновляти, завертати.

Своєго — *свого* — це різнорядні вирази, і їх можна вживати того чи того, а в мові ритмічній — обох.

Гімн, а не гимн. В Галичині загально пишуть *гимн*, тоді як у літературній мові це слово, як *чуже*, прийнято писати тільки *гимн*.

В чужих словах пишемо *ри*, а не *рі*: *крява*. Український літературний правопис вимагає писати в чужих словах тільки *ри*, ніколи *рі*, а тому треба писати: криза, баритон, диригент і т. ін. В Галичині дуже часто пишуть *кріза*, *барітон* — це неправильно. Писати *рі* наш літературний правопис наказує тільки в чужих привидях та географічних іменах, та й тут є виняток: *Париж*, бо це слово давно в нас українізувалося.

Не „мало згнути“, а „згнуло“. Один часопис пише: „В одній окрузі Заїрданії мало згнути 140 арабів“. Мало згнути — це *тіало zgnąć*, по-укр. просто „згнуло“.

Проситися. Українське „просітися“ дуже цікаве. Що воно визначає й коли його вживати?

У нас часто й звичайно плутають слова: просити й проситися. „Проситися“ — це „напрошуватися“, пропонувати себе на щось. Напр.: Просилися злидні на три дні. Коли прохання стосується того, хто просить, то ліпше вживати „проситися“: І просилися і молилася, пусти мене, старий діду... (а не: і просила його). Займенник „його“ при „проситися“ стає зайвим: І просилися демони, кажучи (Матв. 8. 31, замість: і просили Його).

Далися чути. М. Мочульський в „Опалевій мряці“ 1936 р. ст. 15 пише: „Далися чути голоси“. Усі подібні вирази — половіам: *dali się...* По-українському це тільки: почулися голоси, без „далися“.

Рішальний бій. В „Опалевій мряці“ М. Мочульського знаходимо гарний вираз: „Головного, рішального бою ще не було“. Виразу „вирішального“ тепер уже ніхто не вживає.

Кухня в літературній нашій мові тільки сам покій чи кімната, де варять. Напр.: маю три кімнати й кухню. В кухні знаходиться „кухонна чи варіста піч“, або по-новому „плита“. В Галичині „кухнею“ зветься власне „плита“. В „Опалевій мряці“ М. Мочульського, 1936, ст. 67 читаємо: „Вона розклала огонь під кухнею“, — це в В. Україні зрозуміють так, що вона розклала огонь на дворі перед помешканням, де кухня, щоб запалити цілу хату... На ст. 29 читаємо: „В кутку стояла піч із кухонкою“, — в В. Україні це зрозуміють: у кутку стояла піч, а біля неї забавка-кухня.

Носій. Російсько-український академічний Словник перекладає рос. „носильщик“ (трагер) так: носильник, носій, тягуніша; для жінок: носильниця, носія. Словник технічної термінології 1928 р. подає вже на це тільки одне слово: носій. В „Опалевій мряці“ М. Мочульського знаходжу на ст. 28-29 і носильник, і носій, а вистачило б тільки одного — носій.

Присягу проказують або приймають, а не „проводять“. В „Опалевій мряці“ М. Мочульського читаємо: „Чернець провів нам шлюбну присягу“ 37, — треба проказав нам, або: прийняв від нас шлюбну присягу.

Для чого (а не: від чого) лікар. М. Мочульський в „Опалевій мряці“ ст. 70 пише: „Але від чого лікар“; це половіам: *od czego*, по-українському: для чого, нащо лікар.

Знечев'я. В „Опалевій мряці“ М. Мочульського, 1936 р., ст. 51 читаю: „Знечев'я рипнули двері, й у кімнату вбігла гарна молодиця“. Знечев'я в літературній мові визначає тільки „від нічого робити“, як показує й саме слово, а в Галичині — несподівано, раптом. Див. РМ за 1936 р. ст. 436-438.

У малі ока. М. Мочульський в „Опалевій мряці“ 1936 р. ст. 14 пише: „У малі ока стояв між ними Микола“. Це „у малі ока“ мало знає в нашій літературній мові, — по словникух не знаходжу його. Рос.-укр. академічний Словник II 498 рос. „одно мгновение“, „во мгновение ока“ перекладає: в одну мить, в один мент, одним ментом, уміть, умєнт, на (одну) мить, на

(один) мент, на-млі-о-ка, як оком змигнути. Чи часто „у малі ока“ в західніх говорах?

Перелюбити, відлюбити дівчину. Літературна мова знає тільки невиразне: відбити, переманити дівчину (від другого хлопця). В Гренджа-Донський пише в „Лько Липей“: Його дівчину перелюбив в жонатий Юрко Клеведь 95, Не від Івана Костюка відлюбив я дівчину, але від Панька 99. Ці живі народні вирази відлюбити, перелюбити майже вийшли з ужитку сучасної нашої літературної мови, хоч жива наддніпряньська мова їх знає. Так, Б. Гривченко подає в своїм Словнику: Уже ж моя дівчина да й одлюблена, Харківщина. З останнього слова повстали наші: перелюб, перелюбець, перелюбки, перелюбний, перелюбник, перелюбниця, перелюбство.

Будьте уважніші до займенників, бо їх не рідко пишуть не так і не там, де треба. В Гренджа-Донський, напр., пише в своїм новім оповіданні 1936 р. „Лько Липей“ на ст. 35: „Не стало Миколи Шугая. Його приятелі сокирами вбили Миколу“. А треба так: „Приятелі Миколи сокирами вбили його“.

Черев. Будьте обережні з уживанням цього слова. В Гренджа-Донський (Закарпаття) в оповіданні „Лько Липей“ ст. 93 написав: „А черев день хату замикає“: це речення наддніпрянець врозумів по-літературному: один день хата була замикава, а один відмикана. Автор хотів сказати: А вдень (чи: на день) хату замикає.

Затого — незабаром. Є в нас гарний прислівник „затого“ в значенні незабаром, скоро, але його чомусь потроху забувають. На Київщині він звичайний: Затого батько приїдуть, пожди; Затого розвидятиметься, ходім додому. Як киянин, Шевченко добре знає цього прислівника; так, у „Кобзарі“ знаходжу: Затого будуть і могили 340. Твоє море затого вже буде повне 183. Зостаріюсь затого 460. Не забуваймо цього „затого“!

Складений і складний. Треба добре розрізнити ці дві слова. Складений — це зложений із кількох частин, напр. складений присудок, складений числівник і т. ін. Складний — це запутаний, тяжкий до вирішення, напр.: складне питання.

Провадити — твердити, настирливо говорити одне й те. У М. Рильського, в перекладі „Пана Тадеуша“ 1927 р.: Господар так, було, провадить молодим: Порядком держитесь й сім'я, і двір, і дім“ 17. Часто в живій мові почуєте: Я йому кажу, а він своє провадить.

Звеліти — наказати. Звеліти уживаємо частіш, як наказати. Звеліла мені мати ячменю жати. „Наказувати“ — це частіш переказувати: Далеченько мій миленький — віким наказати. Пор. у М. Рильського в перекладі „Пана Тадеуша“: Вечерю готувать і накривать в елів 15.

Іван Огієнко.

Від Редакції.

Через винятково тяжкі обставини, цього року „Рідна Мова“ й „Наша Культура“ не вийдуть у місяцях липні та серпні. Дальше число повийтяться в вересні.

Борги за „Рідну Мову“. Сердечно просимо наших боржників поспішити з виплатою своїх задегностей за наші видання. Сподіваємось, що

за літні місяці Передплатники сплатять усі свої борги!

На „Фонд Рідної Мови“ зложили: Ф. Духек 9 зл., Ів. Шандрук 4 зл., Д. Щербинський 3 зл., І. Талащук 2 зл., А. Комарницький 2 зл. і М. Меґела 2 зл., разом — 22 зл. Усім сердечна подяка!

ЗМІСТ 7-8-го (55-56) ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: 1. *Огієнко:* Людина обов'язку, світлій пам'яті Д. Д. Огієнкової. Пам'яті незабутньої нашої Співробітниці Домініки Огієнкової. *Мер І. Коровицький:* Чужомовні заповччення. 1. *Огієнко:* Складня української мови, II. Частина речення пояснювальні, 2. Пояснення прикметникове (атрибут). *Проф. П. Кривоносюк:* Недури мови, 4. Мовний безлад. *Ів. Огієнко:* Лайка українського народу, роман Уласа Самчука „Кулак“. *Сава Крилач:* До термінології курців. *Ст. Олійник:* Говірка с. Сушно Радеківського повіту. *Інж. М. Кириченко:* Закарпатські загадки. Стилістично-граматичні замітки. Від Редакції. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1'60 зл.; за границею в Європі 8 зл., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5'00 зл.; річник II, III і IV по 6'00 зл., оправлений по 7'50 зл.; в Європі по 10 зл., поза Європою по 2'35 дол. річник оправлений. Контто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Інж. Л. Гримало-Оддичий.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.